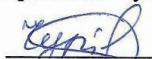

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА (ДИПЛОМНА) РОБОТА

**на тему: Бюджетна децентралізація в Україні у контексті
євроінтеграційних процесів**

Здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня, II курсу, ФМУПз-22-1 групи
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітня програма «Управління публічними фінансами»

(підпис)

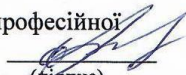
Чурілової Ангеліни Вікторівни
(прізвище, ім'я, по-батькові)

Науковий керівник

(підпис)

Давиденко Надія Миколаївна, д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної
програми

(підпис)

Гордей Оксана Дмитрівна, д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри публічних фінансів
Протокол від « 15 » 01 20 24 № 9

Звідувач
кафедри

(підпис)

Давиденко Надія Миколаївна, д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

ІРПНЬ – 2024

Реєстрація № 2 05.02.2024 [підпис]
 (дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту [підпис]
 (до захисту на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 90 балів 5 (відмінно) 15.02.2024 [підпис]
 (оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: [підпис] І. І. Бондарук
 (підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: [підпис] Ч.М. Давиденко
 (підпис) (ініціали, прізвище)
[підпис] О.В. Тордєб
 (підпис) (ініціали, прізвище)
[підпис] А.В. Тюрнек
 (підпис) (ініціали, прізвище)

секретар [підпис] В.Ю. Мешченко

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ (ДИПЛОМНОЇ) РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
1. Зміст кваліфікаційної магістерської роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	Від 0 до 30	25		
2. Дотримання вимог щодо оформлення	Від 0 до 10	10		
3. Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	Від 0 до 5	5		
4. Рецензент	Від 0 до 5	4		
РАЗОМ БАЛІВ*	Від 0 до 50	44		
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	Від 0 до 10	8		Голова Ек. І. Т. Бондарук Члени комісії: Н. М. Давиденко О. Д. Терещук А. В. Бурик секретарь В. Ю. Шенникова
2. Роздатковий матеріал	Від 0 до 5	5		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	Від 0 до 25	23		
5. Апробація (участь у конференціях)	Від 0 до 10	10		
РАЗОМ БАЛІВ	Від 0 до 50	46		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	Від 0 до 100	90		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
90	A	5 (відмінно)	15.08.09	

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	B	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	EX	2 (незадовільно)

Економічно-науковий інститут/факультет фінансів та цифрових технологій
 Центру публічних фінансів

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Освітня програма «Управління публічними фінансами»

Затверджую

Н. М. Давиденко Завідувач кафедри
 Давиденко Надія Миколаївна
 « 22 » 12 2022

**Завдання на випускню кваліфікаційну (дипломну) роботу
 здобувачу вищої освіти**

Чурілової Ангеліни Вікторівни

1. Тема випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи: Бюджетна децентралізація в Україні у контексті євроінтеграційних процесів.

Затверджена наказом ректора від «15» листопада 2022 № 1207

2. Строк здачі закінченої роботи 18 листопада 2023

3. Мета роботи полягає у поглибленні теоретичних засад процесу бюджетної децентралізації на основі вивчення досвіду європейських країн та розробці науково-практичних рекомендацій щодо перспектив розвитку бюджетної децентралізації в Україні у контексті європейських тенденцій.

Об'єкт дослідження є фінансові відносини, що виникають між територіальними громадами і державою з приводу розподілу фінансових і владних повноважень в процесі бюджетної децентралізації.

Предмет дослідження виступає процес бюджетної децентралізації в Україні у контексті європейських тенденцій.

База дослідження АТ КБ «ПриватБанк».

4. Вихідні дані до роботи Конституція України, законодавчо-нормативні акти з питань бюджетної децентралізації, монографії, наукові публікації вітчизняних та зарубіжних дослідників, матеріали наукових та науково-практичних конференцій тематики, яка досліджується, статистичні дані офіційних сайтів, підсумкові звіти, результати самостійних досліджень проведених автором, Інтернет - ресурси.

5. Перелік графічного матеріалу складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи складає 57 сторінки, містить 22 рисунки, 3 таблиць. Список використаних джерел складається з 30 найменування.

6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним розділом):

Розділ 1. Теоретичні засади бюджетної децентралізації в Україні.

1.1 Сутність та значення бюджетної децентралізації.

1.2 Етапи реалізації реформи бюджетної децентралізації в Україні.

Розділ 2. Оцінка фінансової незалежності територіальних громад у процесі запровадження бюджетної децентралізації в Україні.

2.1 Склад та структура доходів місцевих бюджетів.

2.2 Аналіз видатків місцевих бюджетів України.

Розділ 3. Перспективи розвитку бюджетної децентралізації в Україні в контексті євроінтеграційних процесів.

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	Розділ 1. Теоретичні засади бюджетної децентралізації в Україні.	30.04.2023	30.04.2023
2	Розділ 2. Оцінка фінансової незалежності територіальних громад у процесі запровадження бюджетної децентралізації в Україні.	05.09.2023	05.09.2023
3	Розділ 3. Перспективи розвитку бюджетної децентралізації в Україні у контексті євроінтеграційних процесів.	10.11.2023	10.11.2023
4	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень наукового керівника.	15.11.2023	15.11.2023

8. Дата видачі завдання «22» 12 2022 р.

9. Керівник випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (підпис)

Давиденко Надія Миколаївна
(прізвище, ініціали)

10. Керівник освітньо-професійної програми (підпис)

Гордей Оксана Дмитрівна
(прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти (підпис)

Чурилова Ангеліна Вікторівна
(прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Бюджетна децентралізація в Україні у контексті євроінтеграційних процесів

Актуальність теми. Світові процеси демократизації та децентралізації є характерними особливостями сучасного економічного розвитку. В міжнародній практиці, органи місцевого самоврядування мають широкий спектр повноважень, які необхідні для забезпечення добробуту громади. Однак, проблема фінансової децентралізації була і є ключовим питанням для формування подальшого стратегічного розвитку нашої держави. Можливість запозичення міжнародного досвіду з урахуванням специфіки розвитку України дозволяє вдосконалити вже існуючу модель децентралізації. Використання міжнародного досвіду зменшує можливість допущення управлінських помилок та підкреслює важливість економічного та соціального розвитку територіальних одиниць.

Зважаючи на глобалізаційні процеси в світі та складну ситуацію в нашій країні, питання дослідження міжнародного досвіду впровадження децентралізації для забезпечення збалансованого розвитку територіальних одиниць, ніколи не втратить своєї актуальності, а скоріше навпаки, з кожним роком забезпечує зростання її актуальності

Мета роботи полягає у поглибленні теоретичних засад процесу бюджетної децентралізації на основі вивчення досвіду європейських країн та розробці науково-практичних рекомендацій щодо перспектив розвитку бюджетної децентралізації в Україні у контексті європейських тенденцій.

В процесі виконання дипломної роботи, були поставлені та виконанні наступні завдання:

- дослідити теоретичні засади сутності та значення бюджетної децентралізації;
- узагальнити етапи реалізації реформи бюджетної децентралізації в

Україні;

- оцінити склад і структуру доходів місцевих бюджетів;
- проаналізувати видатки місцевих бюджетів України;
- узагальнити перспективи розвитку бюджетної децентралізації в Україні у контексті європейських тенденцій.

Об'єктом дослідження є фінансові відносини, що виникають між територіальними громадами і державою з приводу розподілу фінансових і владних повноважень в процесі бюджетної децентралізації.

База дослідження. АТ КБ «ПриватБанк».

Предметом дослідження виступає процес бюджетної децентралізації в Україні у контексті європейських тенденцій.

Методи дослідження. Під час написання роботи застосовувались такі загальнонаукові методи, як: теоретичне узагальнення, порівняльний, графічний та аналітичний аналіз, синтез, групування, систематизація, індукція, дедукція, наукова абстракція.

Інформаційною базою дослідження були Конституція України, законодавчо-нормативні акти з питань бюджетної децентралізації, монографії, наукові публікації вітчизняних та зарубіжних дослідників, матеріали наукових та науково-практичних конференцій тематики, яка досліджується, статистичні дані офіційних сайтів, підсумкові звіти, результати самостійних досліджень проведених автором, Інтернет - ресурси.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що одержані в кваліфікаційній (дипломній) роботі результати можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях стосовно визначення перспектив розвитку бюджетної децентралізації в Україні у контексті європейських тенденцій, зокрема розроблено рекомендації, що мають практичне значення та спрямовані на поглиблення реформи децентралізації задля забезпечення сталого розвитку територіальних громад.

Структура дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів,

висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи складає 57 сторінки, містить 22 рисунки, 3 таблиць. Список використаних джерел складається з 30 найменування.

Рік виконання випускної роботи – 2023.

Рік захисту роботи – 2024.

Taking into account the globalization processes in the world and the difficult situation in our country, the question of researching the international experience of implementing decentralization to ensure the balanced development of territorial units will never lose its relevance, but rather on the contrary, every year it ensures its relevance grows.

The purpose of the work is to deepen the theoretical foundations of the budget decentralization process based on the study of the experience of European countries and the development of scientific and practical recommendations regarding the prospects for the development of budget decentralization in Ukraine in the context of European trends.

In the process of completing the thesis, the following tasks were set and performed:

– to investigate the theoretical foundations of the essence and meaning of budget decentralization;

ABSTRACT

Budget decentralization in Ukraine in the context of European integration processes

Actuality of theme. The global processes of democratization and decentralization are characteristic features of modern economic development. In international practice, local self-government bodies have a wide range of powers that are necessary to ensure the well-being of the community. However, the problem of financial decentralization was and is a key issue for shaping the further strategic development of our state. The possibility of borrowing international experience, taking into account the specifics of Ukraine's development, allows to improve the already existing model of decentralization. The use of international experience reduces the possibility of management errors and emphasizes the importance of economic and social development of territorial units.

Taking into account the globalization processes in the world and the difficult situation in our country, the question of researching the international experience of implementing decentralization to ensure the balanced development of territorial units will never lose its relevance, but rather on the contrary, every year it ensures its relevance grows

The purpose of the work is to deepen the theoretical foundations of the budget decentralization process based on the study of the experience of European countries and the development of scientific and practical recommendations regarding the prospects for the development of budget decentralization in Ukraine in the context of European trends.

In the process of completing the thesis, the following tasks were set and performed:

- to investigate the theoretical foundations of the essence and meaning of budget decentralization;

- summarize the stages of implementation of the budget decentralization reform in Ukraine;
- assess the composition and structure of local budget revenues;
- analyze expenditures of local budgets of Ukraine;
- summarize the prospects for the development of budget decentralization in Ukraine in the context of European trends.

The object of the research is financial relations that arise between territorial communities and the state regarding the distribution of financial and power powers in the process of budget decentralization.

Research base. JSC CB "PrivatBank".

The subject of the study is the process of budget decentralization in Ukraine in the context of European trends.

Research methods. During the writing of the work, such general scientific methods were used as: theoretical generalization, comparative, graphic and analytical analysis, synthesis, grouping, systematization, induction, deduction, scientific abstraction.

The information base of the study was the Constitution of Ukraine, legislative and regulatory acts on budgetary decentralization, monographs, scientific publications of domestic and foreign researchers, materials of scientific and scientific-practical conferences on the subject under investigation, statistical data of official websites, final reports, results of independent research conducted by the author, Internet resources.

The practical significance of the obtained results lies in the fact that the results obtained in the qualification (diploma) work can be used in further scientific studies regarding the determination of the prospects for the development

of budgetary decentralization in Ukraine in the context of European trends, in particular, recommendations have been developed that have practical significance and are aimed at deepening the reform decentralization to ensure sustainable development of territorial communities.

Research structure. The work consists of an introduction, three chapters, conclusions, a list of used sources and appendices. The volume of the work is 57 pages, contains 22 figures, 3 tables. The list of used sources consists of 30 titles.

The year of completion of the final work is 2023.

The year of protection of the work is 2024.

ЗМІСТ

ВСТУП	13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	16
1.1. Сутність та значення бюджетної децентралізації	16
1.2. Етапи реалізації реформи бюджетної децентралізації в Україні	20
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ПРОЦЕСІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	26
2.1. Склад та структура доходів місцевих бюджетів	26
2.2. Аналіз видатків місцевих бюджетів України	47
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	54
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64

ВСТУП

Актуальність теми. Характерними рисами сучасного економічного розвитку є глобальні процеси демократизації та децентралізації. У міжнародній практиці органи місцевого самоврядування мають широкий спектр повноважень, які гарантують добробут громади. Проте проблема фінансової децентралізації була і залишається ключовим у формуванні майбутнього стратегічного розвитку нашої держави. Можливість запозичення міжнародного досвіду з урахуванням специфіки розвитку України дає змогу вдосконалити вже існуючу модель децентралізації. Використання міжнародного досвіду знижує ризики управлінських помилок та підкреслює важливість економічного та соціального розвитку територіальних одиниць.

Враховуючи глобалізаційні процеси у світі та комплексні зміни в нашій державі, питання дослідження міжнародного досвіду впровадження децентралізації для забезпечення збалансованого розвитку територіальних одиниць ніколи не втрачає своєї актуальності, а навпаки, забезпечує її актуальність щороку.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. З кожним роком зростає увага вітчизняних науковців до висвітлення питань та проблем реформ децентралізації в Україні, серед яких доречно відзначити: Венцель В. Т., Кирилюк І. М., Соломаха А. Г., Гладка Т. І., Звіздай О. В., Бедринець М. Д., Покась В.І., Лисяк Л.В., Фатюга Н.Г., Кушнір А.І., та багато інших.

Дослідженнями у напрямку адаптації міжнародного досвіду до вітчизняних реалій займаються такі вітчизняні науковці: Ю. Головатюк, А. В. Дем'янюк, Е. Ю. Владислав, О. В. Дем'янюк, Є. Ю. Олексійович. Кузькін, І. О. Кульчий, О. М. Кузьмак, І. Костенок, Котляревський Я. В., Пігуль Н. Г., Люта, О. В. Степа А. А., Шишко О. В. та багато інших.

Незважаючи на існування великої кількості наукових розробок вітчизняних вчених, недостатньо висвітленим залишається питання впровадження досвіду децентралізації в зарубіжних країнах та впровадження його в Україні для збалансованого розвитку територіальних громад.

Метою роботи є поглиблення теоретичних основ процесу бюджетної децентралізації на основі вивчення досвіду європейських країн та розробки науково-практичних рекомендацій щодо розвитку бюджетної децентралізації в Україні в контексті їх загальноєвропейських тенденцій.

При виконанні дипломної роботи були поставлені та вирішені такі завдання:

- дослідити теоретичні основи сутності та значення бюджетної децентралізації;
- підсумувати етапи реалізації реформи бюджетної децентралізації в Україні;
- оцінити склад і структуру доходів місцевих бюджетів;
- аналізувати видатки місцевих бюджетів України;
- узагальнити перспективи розвитку бюджетної децентралізації в Україні в контексті європейських тенденцій.

Об'єктом дослідження є фінансові відносини, які забезпечуються між територіальними громадами та державою щодо розподілу фінансово-владних повноважень у процесі бюджетної децентралізації.

Дослідницька база. Міністерство розвитку громад та територій України, Міністерство фінансів України.

Предметом дослідження є процес бюджетної децентралізації в Україні в контексті європейських тенденцій.

Методи дослідження. Під час написання роботи використовувалися такі загальнонаукові методи як: теоретичне узагальнення, порівняльний, графічно-аналітичний аналіз, синтез, групування, систематизація, індукція, дедукція, наукова абстракція.

Інформаційною базою дослідження стали Конституція України, законодавчі та нормативно-правові акти з питань бюджетної децентралізації, монографії, наукові публікації вітчизняних та зарубіжних дослідників, матеріали наукової та науково-практичної тематики досліджуваних

конференцій, статистичні дані офіційних сайтів, підсумкові звіти, результати незалежних досліджень, проведених автором, інтернет - ресурси.

Практичне значення отриманих результатів зумовлено тим, що результати, отримані у кваліфікаційній (дипломній) роботі, можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях щодо визначення перспектив розвитку бюджетної децентралізації в Україні в контексті європейських тенденцій, зокрема, розроблено рекомендації, які мають практичне значення та спрямовані на поглиблення реформ. децентралізація для забезпечення сталого розвитку територіальних громад.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

1.1 Сутність та значення бюджетної децентралізації

Реформа територіальної організації місцевого самоврядування та влади, яка зараз реалізується в Україні, передбачає підвищення спроможності місцевих бюджетів забезпечувати громадян якісними суспільними благами. Результатом реформи стало утворення об'єднаних органів місцевого самоврядування, але більше половини з них залишаються фінансово неспроможними. Тому в умовах трансформаційних перетворень питання поглиблення фінансової децентралізації набувають особливої актуальності, оскільки вона має на меті забезпечити ефективний розподіл джерел доходів і повноважень між рівнями влади та максимально забезпечити фінансову підтримку соціальних норм і соціальних норм розвитку. Одним із головних аспектів децентралізації є не лише розширення повноважень та фінансових можливостей органів місцевого самоврядування, а й посилення їх підзвітності [6].

Західна О. зазначає, що сам по собі процес децентралізації розширює права і повноваження місцевого самоврядування, щодо прийняття та виконання власних рішень [1, с.112]. Для будь-якої ефективної роботи необхідні значні фінансові ресурси, які забезпечують надання якісних бюджетних послуг по всій території країни, тому розширення організаторських можливостей місцевих органів влади для збільшення бюджету будуть сприяти вирівнюванню місцевої нерівності між регіонами та областями.

Таблиця 1.1.

Групування вітчизняного законодавства сфери місцевих фінансів

	Група	Законодавчі акти
Перша група	Конституція України	Закладає конституційні основимісцевого самоврядування

I група	Закони, які регламентують засади місцевого самоврядування, повноваження органів та посадових осіб.	ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні»; «Про статут депутатів місцевих рад» «Про службу в органах місцевого самоврядування».
II група	Закони, які стосуються формування ресурсів місцевого самоврядування, порядку формування бюджетів.	Податковий кодекс, Бюджетний кодекс, «Про розмежування земель державної та комунальної власності».
III група	Галузеві нормативні акти, які визначають місце і роль органів влади та посадових осіб об'єднаних громад в певних галузевих відносинах.	Водний кодекс, Земельний кодекс, «Про основи містобудування», «Про охорону здоров'я», «Про охорону навколишнього середовища», тощо.
IV група	Нормативні акти кабміну, міністерств та інших органів центральної влади.	Приймаються та схвалюються на основі законів України: перелік нормативних актів, які визначають підходи щодо організації тендерних закупівель, виплати субсидій, тощо.
V група	Нормативні акти місцевої ради	Встановлюють особливості здійснення місцевого самоврядування в певній громаді (місцевий статут) та правила і процедури роботи органів місцевого самоврядування (регламент ради та виконкому, положення про комісії ради тощо

Джерело: складено автором на основі [2]

Термін «децентралізація» (у перекладі з латинської означає de — «протистояння», centralis — «центральный») досить неоднозначний і в традиційному розумінні означає послаблення централізації. Це також означає «систему управління, за якої окремі функції центральної влади передаються органам місцевого самоврядування; розширення прав місцевої влади; Процес перерозподілу або розподілу функцій, повноважень, людей або речей від центральної партії [3].

Рис. 1.1 Сутність і форми децентралізації

Джерело: створено автором 5[]

У зарубіжних країнах частіше розглядають та досліджують саме фіскальну децентралізацію [9].

Головною перевагою реформи є фінансова самостійність, висока кваліфікація представників виконавчої влади, макроекономічна стабілізація, але в той же час складність узгодження державних макроекономічних потреб до місцевих.

Реформа децентралізації на макроекономічному рівні дає поштовх до економічного розвитку. Частіше за все теоретичні дослідження встановлюють взаємозв'язок між економічним розвитком та державними/публічними витратами.

У наукових дослідженнях існує припущення, що економічне зростання відбувається не від обсягу публічних видатків, а залежать від їх структури, які відповідають за зростання. До таких публічних витрат відносять [10,с. 374]:

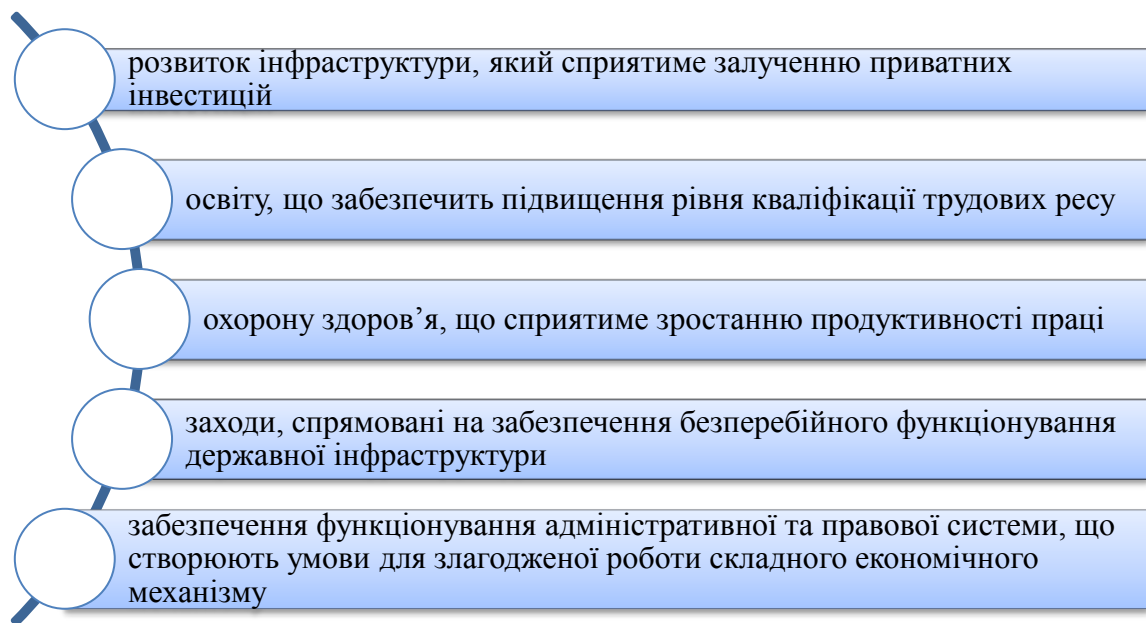

Рис. 1.2 Перелік основних витрат, що забезпечують економічне зростання регіону.

Джерело: створено автором на основі [10]

Неможна стверджувати однозначно, що обсяг публічних видатків має позитивний чи негативний вплив на економічний розвиток. Низький рівень публічних витрат прискорює економічний розвиток, а з іншої сторони більш високий рівень витрат не забезпечує вагоме економічне зростання.

Для успіху реформи треба зробити зміни у таких сферах як: соціальний захист, адміністративні послуги, охорона здоров'я, освіта. Щоб дані сфери надавали якісні послуги та продукти, які були б конкурентоздатними з іншими регіонами країни.

Організацією економічного розвитку та співробітництва (ОЕСР) було розроблено ряд рекомендацій щодо підходів планування місцевих бюджетів (рис.1.4)[11, с. 65]:

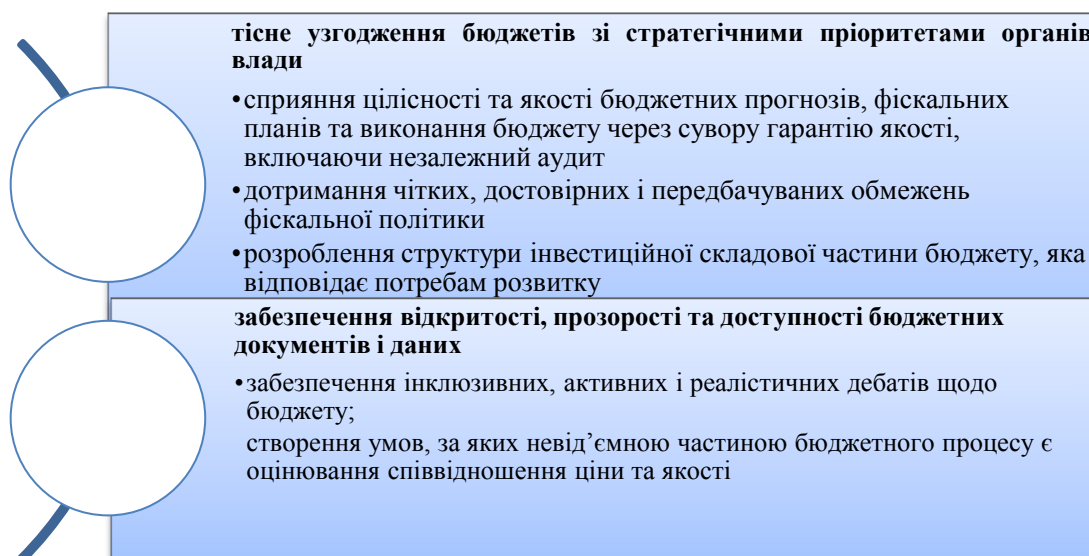

Рис. 1.3 Основні рекомендації ОЕСР щодо планування місцевого бюджету

Джерело: створено автором на основі [11]

Таким чином, підсумовуючи вищесказане, зауважимо, що бюджетна децентралізація включає в себе елементи розширення власних повноважень органів місцевого самоврядування за рахунок реалізації даної реформи з подальшою передачею фінансових ресурсів та можливістю знаходити альтернативні шляхи збільшення надходжень до місцевих бюджетів об'єднаних територіальних громад. Такий підхід в Україні дасть змогу зміцнити підвалини інституту місцевої влади (ОМС) та їх фінансову незалежність від вищестоящих органів влади. Разом з тим, зауважимо, що за оцінками експертів, реалізація даної реформи вже дала свої певні результати у вигляді проведеної реформи міжбюджетних відносин, розширення компетенції місцевої влади, укрупнення територіальних громад і т.д.

1.2. Етапи реалізації реформи бюджетної децентралізації в Україні

Останнім часом в Україні було здійснено ряд економічних, політичних та соціальних реформ направлених на гармонізацію життя населення.

Можемо виділити декілька етапів впровадження та реалізації процесу

бюджетної децентралізації (рис.1.2) [3].

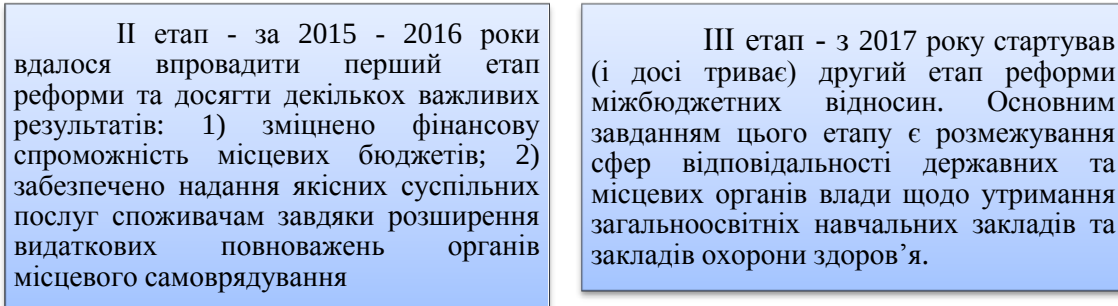

Рис. 1.4 Етапи запровадження бюджетної децентралізації в Україні

Джерело: складено автором на основі [3]

З 2015 року розпочато реформування бюджетної системи в контексті децентралізації та запроваджено нову систему міжбюджетних відносин. Результати реформи міжбюджетних відносин та зміни до податкового законодавства продемонстровано на рис. 1.6 [13]:

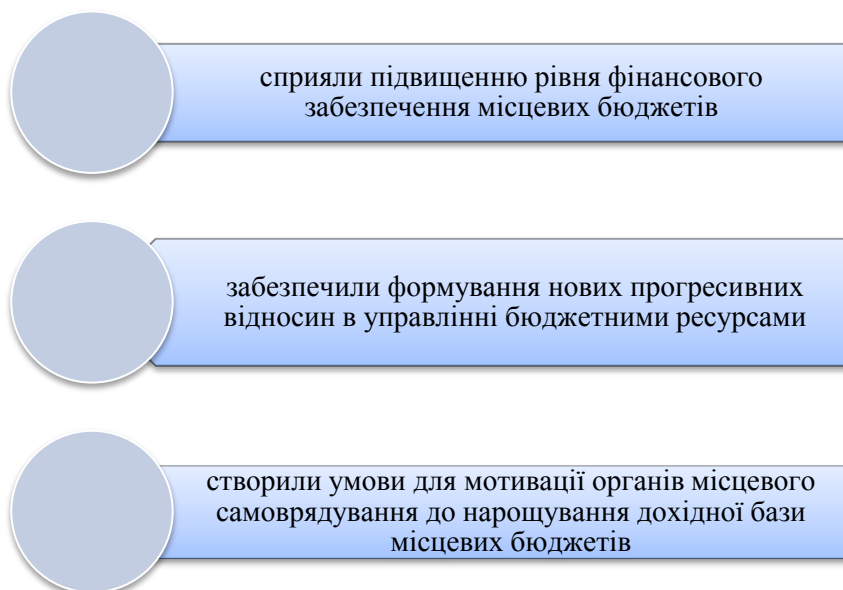

Рис. 1.5 Результати реформи міжбюджетних відносин в Україні

Джерело: складено автором на основі [13]

Ключовими напрямками реалізації реформи міжбюджетних відносин в Україні є [14]:

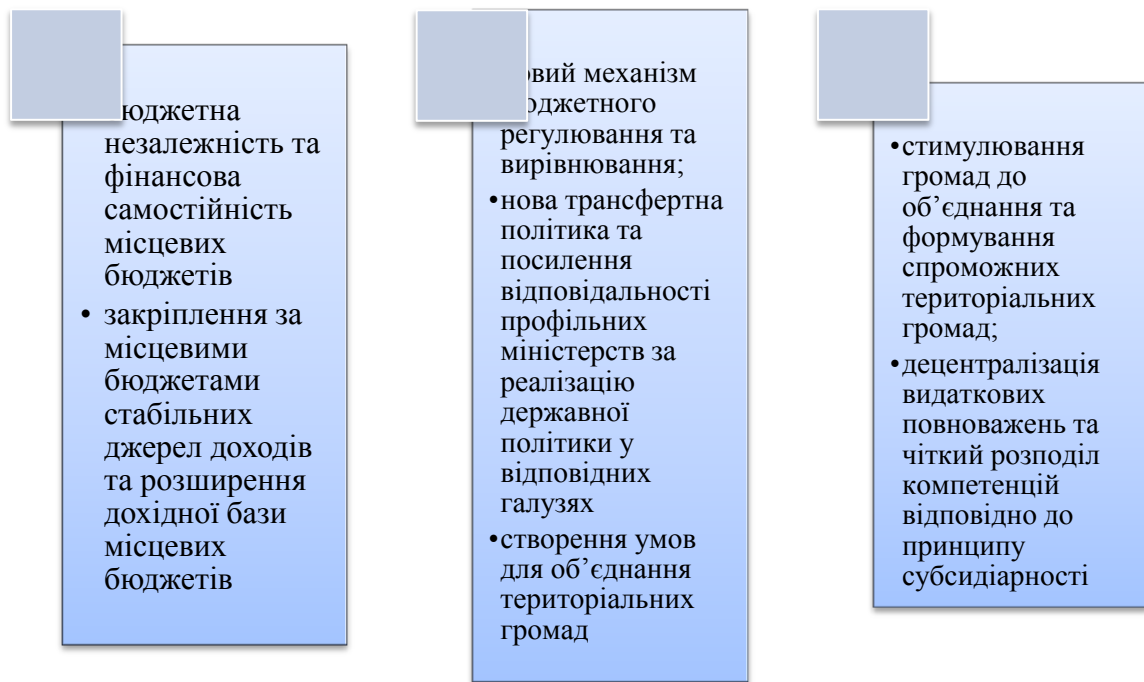

Рис. 1.6 Основні напрями реформи бюджетної децентралізації в Україні

Джерело: складено автором на основі [14]

До I етапу даної реформи (2015-2016 рр.) відносимо те, що на ньому вдалося запровадити нову систему міжбюджетних відносин та на основі цього міцнити фінансову базу місцевих бюджетів, та забезпечити надання якісних суспільних послуг кінцевому споживачеві на основі розширення повноважень у видатковій частині бюджету органами місцевого самоврядування [3].

Отже, зауважимо, що у 2016 році ОМС отримали значний додатковий ресурс як на виконання власних, так і делегованих державою повноважень.

Другим етапом вважається початок з 2017 р. (і дотепер) – основне його завдання – це розмежування сфер відповідальності місцевих та державних органів влади в напрямку утримання закладів освіти та охорони здоров'я.

З огляду на це, в рамках поглиблення процесу децентралізації, на фінансування із місцевих бюджетів передано видатки цього напрямку. Це демонструє рис. 1.8. [3].

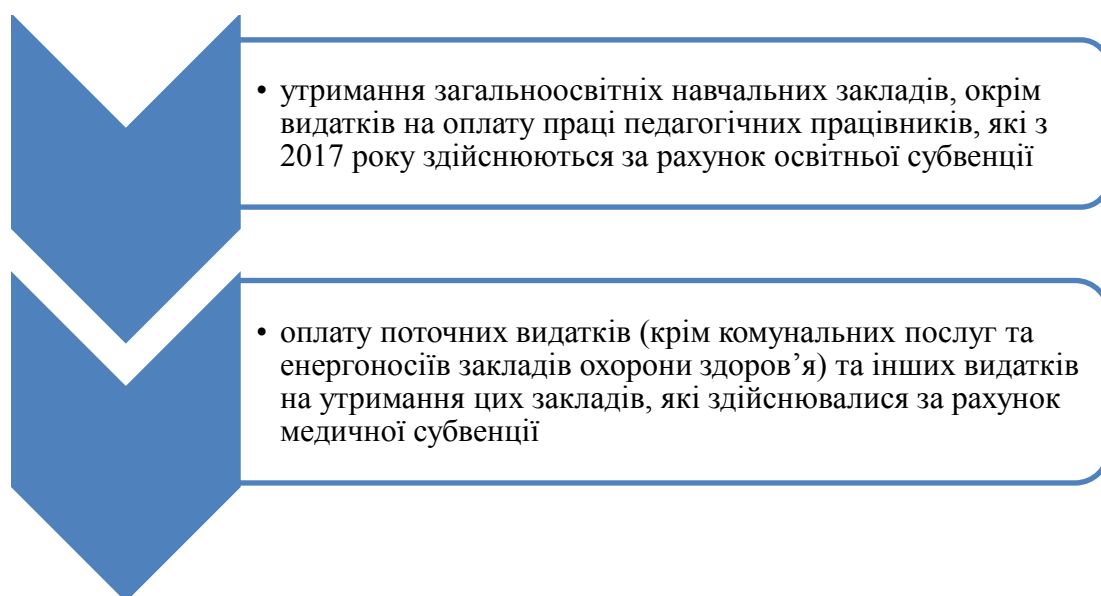

Рис. 1.7 Основні напрями фінансування видатків в процесі реалізації реформи бюджетної децентралізації в Україні (II етап)

Джерело: складено автором на основі [3]

Слід зазначити, що це зроблено з метою забезпечення оптимального та справедливого розподілу фінансових ресурсів між усіма бюджетами та збалансування фінансових можливостей.

У зв'язку зі змінами до Бюджетного кодексу України з 1 квітня 2020 року відповідно до його Прикінцевих та перехідних положень: первинна, вторинна (спеціалізована), третинна (високоспеціалізована) та екстрена медична допомога за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення переведено на фінансування з державного бюджету [15].

При цьому ключовим напрямком реформування міжбюджетних відносин стало створення дворівневої моделі міжбюджетних відносин. Це було реалізовано шляхом добровільного об'єднання громад у 2015-2021 роках та консолідовано 3700 місцевих бюджетів. У тому числі завдяки цій реформі станом на 2021 рік 872 територіальні громади мають новий рівень бюджетних повноважень та відносин з державним бюджетом [3].

Позитивною стороною міжбюджетної реформи є збільшення інвестиційних ресурсів місцевих бюджетів.

Як показує досвід провідних країн світу, передача повноважень від державних органів до органів місцевого самоврядування забезпечує зміцнення бази місцевих бюджетів і дає їм більше можливостей ефективно вирішувати питання розвитку своїх територій у майбутнє [16].

Під час карантинних заходів, пов'язаних із поширенням захворювання (COVID-19), спричиненого коронавірусом SARS-CoV-2, Уряд України та МФУ вживають усіх необхідних заходів для створення належних умов для виконання функцій, як місцевою, так і центральною владою.

Відзначимо, що в підсумку за останні 5 років (до війни) ресурсна база ОМС зросла приблизно в 4 рази. У структурі доходів місцевих бюджетів ключову роль відіграють податкові надходження, а саме: місцеві податки і збори становлять у середньому близько 35 %, іншу частину становлять надходження від загальнодержавних податків і зборів [17, с. 123].

Саме тому в уряді вважають, що запровадження нової моделі міжбюджетних відносин у рамках реформи бюджетної децентралізації дало позитивні результати через запровадження середньострокового бюджетного планування, як на державному, так і на місцевому рівнях. Водночас ефективне адміністрування податків і зборів, новий адміністративно-територіальний устрій базового та субрегіонального рівнів дадуть змогу у майбутньому збільшити частку податкових надходжень і становитимуть 70% у структурі місцевих бюджетів. Зі свого боку, Міністерство фінансів України продовжує активну роботу в контексті побудови ефективних відносин між органами місцевого самоврядування та центральними органами виконавчої влади [18].

Зокрема, проводиться масова роз'яснювальна робота у сфері бюджетної грамотності, що дасть змогу удосконалити систему управління місцевими фінансами в цілому та підвищити рівень знань бюджетного законодавства для працівників фінансових підрозділів по всій території країни.

Зауважимо, що протягом 2014-2023 років була завершена активна робота з розробки та оновлення законодавчої бази бюджетної сфери. Це, у свою чергу, сприяло посиленню мотивації до міжмуніципального об'єднання в нашій

країні. У тому числі створив належні правові механізми та умови для формування сприятливих ОТГ, які об'єднують ваші зусилля у вирішенні визначених проблем [3].

Цей процес щодо зростання зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні надходжень до своїх бюджетів, пошуку альтернативних джерел наповнення та підвищенні ефективності адміністрування податків і зборів є актуальним і триває дотепер. ОТГ демонструють динамічні та високі темпи зростання власних доходів.

У частині використання коштів акцентується увага на необхідності створення ефективного апарату управління, формування найбільш оптимальної структури бюджетних видатків та здійснення постійного аналізу використання цих коштів [3].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що для України реалізація реформи бюджетної децентралізації характеризується наявністю слабких місць, які пов'язані із забезпеченням фінансової самостійності органів місцевого самоврядування та стратегічними цілями регіонального розвитку. Проте його подальше впровадження поступово допоможе забезпечити певні позитивні результати. Для об'єктивного аналізу поточного стану децентралізації місцевих бюджетів необхідно оцінити рівень бюджетної децентралізації протягом останніх шести місяців та регулярність програмування її виконання. Але всі такі певні позитивні результати слід відзначати в контексті набуття більшого рівня самостійності місцевого самоврядування.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ПРОЦЕСІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1. Склад та структура доходів місцевих бюджетів

Ключовим завданням удосконалення та модернізації бюджетної системи в рамках реалізації реформи децентралізації є модернізація системи управління фінансовими ресурсами держави. Основним завданням цієї реформи є збільшення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері місцевих фінансів, що дасть змогу максимально наблизити послуги, що надаються, до споживачів. Водночас це дасть можливість мешканцям брати участь у контролі фінансових ресурсів своїх громад [19, с. 22].

Досягнення цих цілей неможливе без певного рівня соціально-економічного розвитку територій відповідних громад. Важливу роль відіграє їх фінансове забезпечення та достатність джерел наповнення місцевих бюджетів. Одним із найважливіших є фінансовий аспект. Від цього залежить належне виконання бюджетів на місцевому рівні країни [20].

У 2022 році до загального фонду місцевих бюджетів надійшло 398,1 млрд грн, що на 46,2 млрд грн більше, ніж у 2021 році. Основними доходами загального фонду місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) у 2022 році були:

- 272,2 млрд грн - податок на доходи фізичних осіб (ПДФО);
- 47,2 млрд грн – єдиний податок;
- 29,6 млрд грн – податок на майно;
- 7,1 млрд грн – податок на майно;
- 13,1 млрд грн – акцизи;
- 3,3 млрд грн – оплата адміністративних послуг;
- 12,2 млрд. гривень - податок на прибуток підприємств недержавного сектору економіки;

- 13,4 млрд грн – надходження інших податків.

Збільшення доходів загального фонду місцевих бюджетів в окремих регіонах України становить понад 30%, а саме: Львівська (+43,2%), Житомирська (+42,0%), Закарпатська (+41,9%), Волинська області. область (+37,7%), Хмельницька (+34,5%), Чернівецька (+33,9%), Івано-Франківська (+31,7%) .

Значне зростання доходів у цих регіонах зумовлене, зокрема, тим, що більшість внутрішньо переміщених осіб та підприємств походять з територій, де ведуться або велися бойові дії, або з територій, які були або тимчасово окуповані ЗС РФ, оселився в цих краях. Як наслідок, найнижчий показник доходів загального фонду місцевих бюджетів встановлено на територіях областей, де велися активні бойові дії або які перебували чи є тимчасово окупованими Збройними силами Російської Федерації, зокрема у Донецькій, Запорізька, Луганська, Харківська та Херсонська області.

Незважаючи на війну Російської Федерації проти України, завдяки швидкій адаптації органів державної влади та місцевого самоврядування вдалося забезпечити виконання та збільшення доходів загального фонду місцевих бюджетів на +113,1% до 2021 року [26].

2022 рік показав, наскільки місцева автономія є стабільною, здатною гідно протистояти будь-яким викликам, зокрема на фінансовому рівні, навіть в умовах воєнного стану. Це був важкий рік для країни, але органи місцевого самоврядування надавали належну підтримку не лише збройним силам, збройним силам та національній безпеці, а й внутрішньо переміщеним особам, які потребували притулку. Організація та забезпечення сухопутної оборонної діяльності, матеріально-технічна допомога Збройним Силам України, отримання допомоги від іноземних партнерів – це те, що УМС зобов'язався забезпечити з самого початку сумнозвісного вторгнення Російської Федерації. При цьому постійна підтримка всіх сфер життєдіяльності громадян на місцевому рівні (допомога внутрішньо переміщеним особам, підтримка переселеного бізнесу, організація проживання, забезпечення високого рівня

послуг). І все це попри щоденні бомбардування. І все це завдяки ефективно реалізованій реформі децентралізації, яка дала змогу місцевим органам влади отримати автономні, незалежні та адекватні фінансові ресурси, що відіграло важливу роль у подоланні викликів [15, ст. 54].

Звичайно, перші місяці війни досить негативно позначилися на фінансово-матеріальних засадах місцевого самоврядування. Крім того, держава повинна була гарантувати стабільні економічні умови для бізнесу, тому були запроваджені певні податкові пільги, до яких ТОВ довелося адаптуватися. І з цим завданням місцева влада впоралася на відмінно, адже протягом наступних місяців підтримувала бізнес власними коштами та реалізовувала різні програми підтримки бізнесу [16, ст. 189].

Рис. 2.1.1 Наведено графік помісячних надходжень до місцевих бюджетів в розрізі видів надходжень за 2022 р.

Джерело: складено автором на основі [26]

Як бачимо, у березні та лютому податкові надходження суттєво зменшилися, але вже у травні вони відновили колишні темпи та їх обсяги зросли. Вносячи зміни до держбюджету, уряд дещо змінив трансфертну

політику, завдяки чому дотації з держбюджету були суттєво нижчими, ніж минулого року, і становили від 7 до 19 мільярдів гривень на місяць.

Рис. 2.1.2 Структура доходів місцевих бюджетів у 2022 році за видами надходжень

Джерело: складено автором на основі [26]

Загалом у 2022 році до місцевих бюджетів із загального та спеціального фондів надійшло 555,1 млрд гривень. Звісно, найбільшу питому вагу мали податкові надходження – 393,5 млрд грн, або 70,9% усіх надходжень. Офіційні перекази склали майже 25%, або чверть усіх надходжень [28].

Також слід зазначити, що у 2022 році частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету значно зросла.

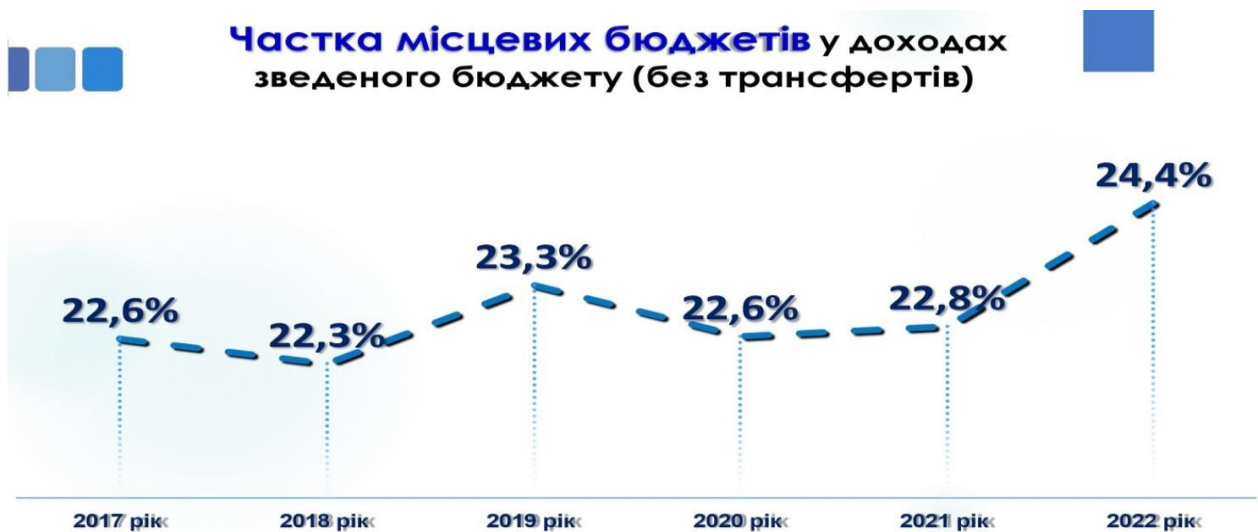

Рис. 2.1.3 Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету

Джерело: складено автором на основі [15]

Враховуючи помісячну динаміку доходів місцевих бюджетів, порівняно з відповідними періодами попередніх років, можна спостерігати значне падіння у березні-квітні та відновлення темпів зростання, починаючи з травня. Також варто зазначити, що доходи за березень-квітень впали нижче минулорічних показників, але не у 2019 році, на відміну від впливу пандемії у 2020 році, коли доходи за квітень впали у 2018 році. Відновлення комерційної діяльності [11, ст. 163].

Проте, з огляду на те, що сектор безпеки і оборони підпадає під юрисдикцію держави, на графіку нижче видно значне зростання видаткової частини державного бюджету. З іншого боку, місцеві бюджети не зазнали таких коливань порівняно з державним. У листопаді дефіцит державного бюджету досяг найвищого в історії рівня (понад 170 млрд грн на місяць). Загальний показник виконання місцевого бюджету протягом року (крім грудня) був позитивним. Загалом до 2022 року місцеві бюджети закінчувалися з профіцитом, на відміну від державного. Якщо не брати до уваги позики та фінансування, обсяг доходів місцевих бюджетів у 2022 році перевищив обсяг видатків на 70,8 млрд гривень. Натомість у державному бюджеті цей показник є від'ємним і становить -918,0 млрд. Грн. [26, ст. 82].

Але викликів зараз багато: виправити дисбаланс між рівнями розвитку різних громад, забезпечити стабільний розвиток, відновити пошкоджену інфраструктуру, чітко розмежувати повноваження між усіма рівнями, підтримати демократичне прийняття рішень. Якщо розглядати найбільші доходи державного та місцевих бюджетів, то бачимо, що основними доходами є: податок на доходи фізичних осіб, міжнародні субсидії, ПДВ та податок на

прибуток.

Рис. 2.1.5 Топ надходження до державного та місцевих бюджетів за 2022 рік

Джерело: складено автором на основі [15]

Найбільше коштів з державного та місцевих бюджетів витрачається на збройні сили, пенсії та обслуговування боргу. Нижче подано найбільші обсяги видатків за бюджетними програмами з січня по грудень 2022 року (за домовленістю між державним та місцевими бюджетами).

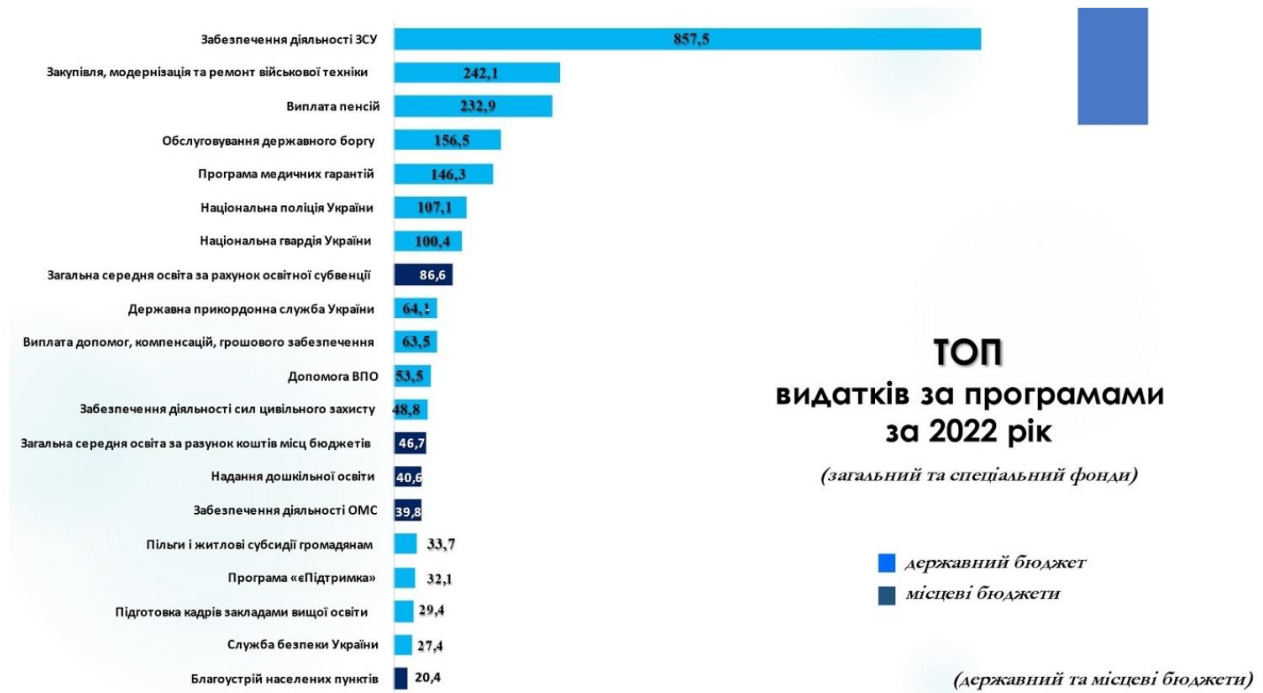

Рис. 2.1.6 Топ видатків за програмами за 2022 рік

Джерело: складено автором на основі [18]

Звісно, у галузевому розподілі найбільша частка видатків припадає на оборону, потім соціальне забезпечення, громадський порядок та загальнодержавні функції. Житлово-комунальні послуги надаються повністю за рахунок власних коштів місцевого бюджету. Найбільшою сферою фінансування в місцевому бюджеті залишається освіта як делеговане повноваження [21].

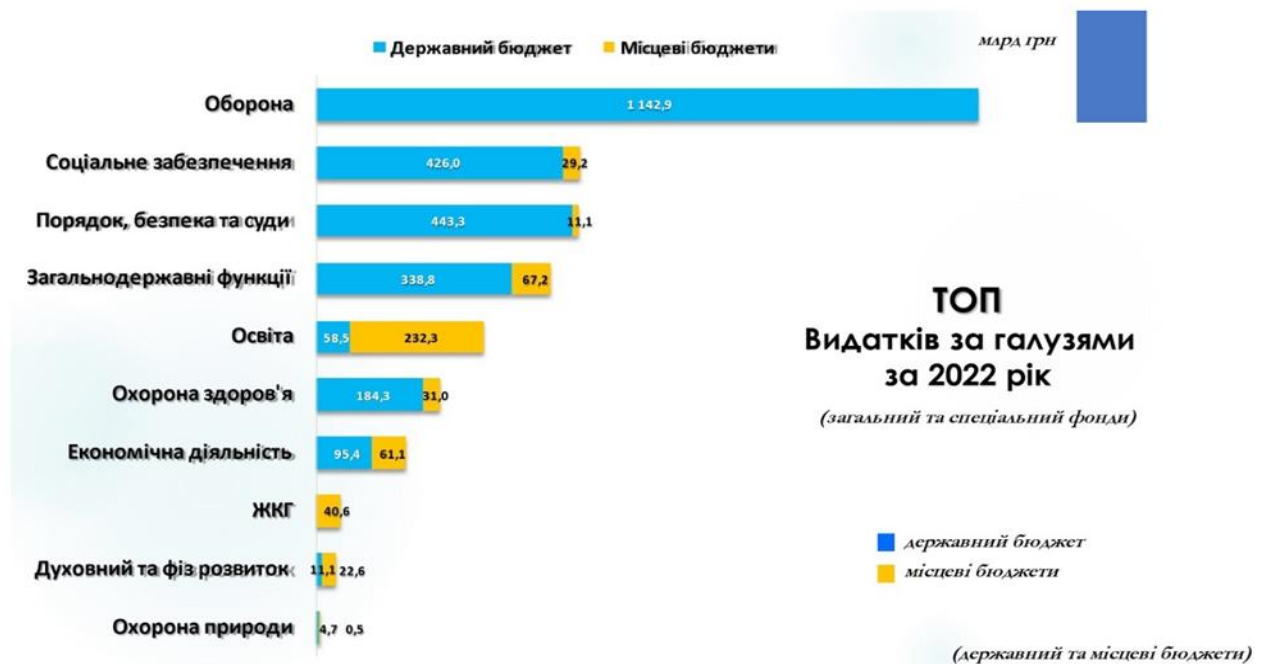

Рис.2.1.7 Топ видатків за галузями за 2022 рік

Джерело: складено автором на основі [11]

Перші місяці війни стали справжнім випробуванням для місцевого самоврядування, яке вони пройшли і показали, що можуть гідно протистояти всім загрозам і перешкодам. Реформа децентралізації показала реальний результат міцності фінансової бази місцевої влади та її здатності швидко адаптуватися до ситуації.

Суспільства, вільні від ворожнечі, змогли прийняти переміщених осіб з гідністю, забезпечити їх належною інфраструктурою та надати державні послуги на належному рівні. Крім того, кошти з місцевих бюджетів громад, які не постраждали від російської військової агресії, допомогли наповнити казначейський рахунок під час війни. І навіть враховуючи значні податкові пільги, громадам вдалося відновити бюджет до минулорічного рівня та відновити зростання [15, ст. 201].

На графіку нижче показано вплив місцевої влади на підтримку фінансового стану наповнення ЄКР.

З іншого боку, на громадах лежить фінансування значної частини повноважень, як делегованих, так і специфічних (ще не визначених у Бюджетному кодексі). Але від цього залежить міцність місцевих бюджетів, адже за обсягом бюджети місцевого самоврядування є основою стабільності місцевих фінансових ресурсів.

Бюджети органів місцевої влади з року в рік демонструють найвищі темпи зростання доходів, що лише вкотре підтверджує результативність та результативність реформ, які проводяться на місцевому рівні. Перебравши повноваження з районного рівня, місцева влада показала, що вміє ефективно використовувати та примножувати отримані фінансові ресурси [12, ст. 35].

Враховуючи лише показники зростання загального фонду, можна домінувати зростання бюджетів місцевого самоврядування. Водночас слід зазначити, що в результаті війни Росії проти України втрати зазнали всі бюджети, але не стільки обласні бюджети, скільки місцеві бюджети

територіальні органи влади, які, в свою чергу, змогли швидко адаптуватися. існуючих умовах і відновити значно більший ріст [18, ст. 6].

Кошти розподілятимуться переважно через обласні бюджети. Тобто обласні бюджети значною мірою виконують свої функції завдяки дотаціям з державного бюджету. На наведеній нижче діаграмі видно певну залежність органів місцевого самоврядування різних рівнів від трансфертів з державного бюджету при здійсненні своїх повноважень. Звісно, левову частку трансфертів складають цільові трансферти (субсидії) – 83%. Субсидії складають лише 17%. Це свідчить про значну залежність місцевих бюджетів від цільових трансфертів з державного бюджету та низьку самостійність у використанні коштів, отриманих з державного бюджету, оскільки дотації мають цільовий характер і не дозволяють місцевій владі вільно розпоряджатися цими коштами. Це в свою чергу зменшує самостійність місцевих бюджетів [16, ст. 67].

Загалом за січень-грудень 2022 року до загального фонду місцевого бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів) надійшло 398,1 млрд гривень, що на +13,1%, або на +46,1 млрд гривень у розрахунку на один рік, зросло порівняно з січнем-груднем 2021 року. Це пов'язано переважно з Значне зростання податку на доходи фізичних осіб (+28,3%), оскільки втрати податку на майно, порівняно з відповідним періодом 1 минулого року, складають -16,1% або -5,7 мільярда гривень. (Орендна плата за землю у 2021 році становила понад 10% надходжень загального фонду місцевих бюджетів, у 2022 році – лише 7,5%) [5, ст. 25].

Набагато гірша ситуація з акцизними надходженнями, зокрема на паливо. Порівняно з січнем-груднем 2021 року надходження паливного акцизу зменшилися на 70,2%, або на 6,8 млрд граф. Причиною такого суттєвого зниження є встановлення акцизного податку на імпорт палива на рівні 0 євро за 1000 літрів (Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX). Крім того, нагадуємо, що 28 вересня Президент підписав закон про відновлення оподаткування нафтопродуктів та встановлення нових акцизних ставок на нафтопродукти (бензин 100 євро/1000 літрів, дизельне паливо 100 євро/1000 літрів, біопаливо

100 євро/1000 літрів, газ 52 євро/1000 літрів - Закон № 2618-IX від 21.09.2022).
Довідково: минулого року акцизи на пальне забезпечили місцевим бюджетам надходження в 9,6 млрд грн. [17].

Рис. 2.1.8 Приріст надходжень місцевих бюджетів за січень-грудень

Джерело: складено автором на основі [26]

Суттєвих змін зазнала і структура доходів місцевих бюджетів. У структурі надходжень січня – грудня 2022 року найбільшу питому вагу має податок на доходи фізичних осіб. Без урахування трансфертів у структурі доходів загального фонду ПДФО становить 68,4%. Податок на доходи фізичних осіб у структурі загального та спеціального фондів (з перерахуванням) становить 49%. Наступним значним джерелом надходжень місцевих бюджетів є дотації з державного бюджету – 21% (114,6 млрд грн) [21].

Структура доходів місцевих бюджетів за 2022 рік

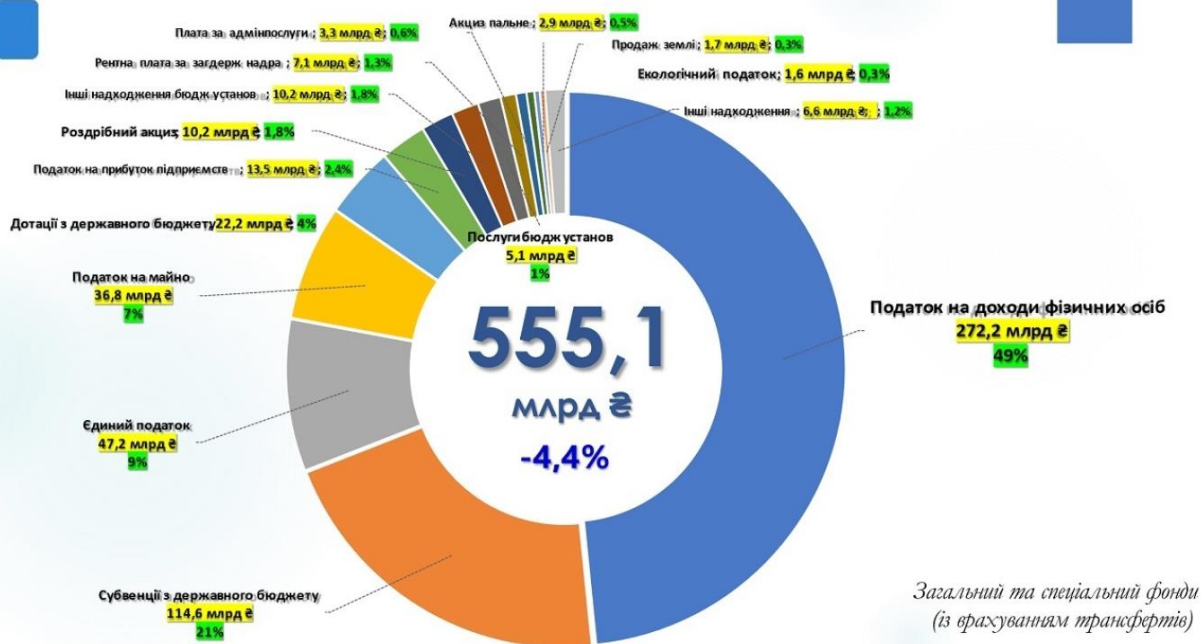

Рис. 2.1.9 Структура доходів місцевих бюджетів за 2022 рік

Джерело: складено автором на основі [16]

Аналізуючи помісячну динаміку виконання місцевих бюджетів за 12 місяців 2022 року, спостерігаємо незначне зниження темпів приросту у серпні та значне зростання (+28,1%) у вересні. Загалом загальне зростання протягом року було стабільно високим [23, ст. 47].

Звісно, ситуація від громади до громади суттєво відрізняється, що вимагає негайного реагування. Але громади показали, що вміють ефективно розпоряджатися та примножувати отримані фінансові ресурси, гідно реагувати на непередбачені виклики та надавати високий рівень послуг у будь-яких умовах, а також швидко адаптуватися до нових умов. Громади продемонстрували, що місцеві бюджети є основою стабільності місцевих фінансових ресурсів.

Вивчаючи помісячну динаміку надходжень до місцевих бюджетів, можна помітити, що у квітні зафіксовано припинення темпів зростання доходів загального фонду місцевого бюджету, а у травні воно почало відновлюватися. У серпні темпи зростання дещо сповільнилися – до 7,7% через відносне зниження ставок місцевих податків і зборів. У вересні відбулося зростання майже на 30%,

що стало найбільшим місячним зростанням загального фонду з початку року. У грудні приріст становив 24,9% [25].

Рис.2.1.10 Динаміка надходження загального фонду місцевих бюджетів

Джерело: складено автором на основі [16]

Найбільші потенційні втрати загального фонду місцеві бюджети зафіксували у квітні (-2,4 млрд грн (-8,5%)), порівняно з квітнем 2021 року. Але вже у травні відбувся позитивний приріст у 3,5 млрд грн (або +11,9%) ., порівняно з відповідним періодом минулого року У липні приріст доходів загального фонду місцевого бюджету склав 4,9 млрд грн (+17,1%), у серпні приріст склав 2,6 млрд грн (+ 7,7%) У вересні +7,2 млрд грн (+28,1%) У листопаді +3,8 млрд грн (+10,7%) У грудні +8,7 млрд – найбільший абсолютний місячний приріст (або +24,9%) [26, ст. 98].

На перетині регіонів одразу видно особливості окремих територій та розвиток господарської діяльності в регіонах. Помітно зниження доходів у регіонах, де велися бойові дії. Натомість у регіонах, де є велика кількість внутрішньо переміщених осіб та де відновлюється комерційна діяльність, спостерігається значне зростання порівняно з відповідним періодом минулого року [12, ст. 87].

Рис. 2.1.11 Доходи загального фонду

Джерело: складено автором на основі [8]

Податкові новації у 2022 році призвели до зміни динаміки доходів, зокрема з єдиного податку. Водночас податкові надходження до місцевих бюджетів з травня спостерігали позитивне зростання [2].

Надходження податку на доходи фізичних осіб у січні-грудні 2022 року залишилися позитивними в місцевому бюджеті. Це пов'язано, насамперед, зі збільшенням відрахувань із зарплати військовослужбовців та, з іншого боку, збільшенням норми зарахування ПДФО до місцевий бюджет – з 60% до 64% з початку 2022 року [29].

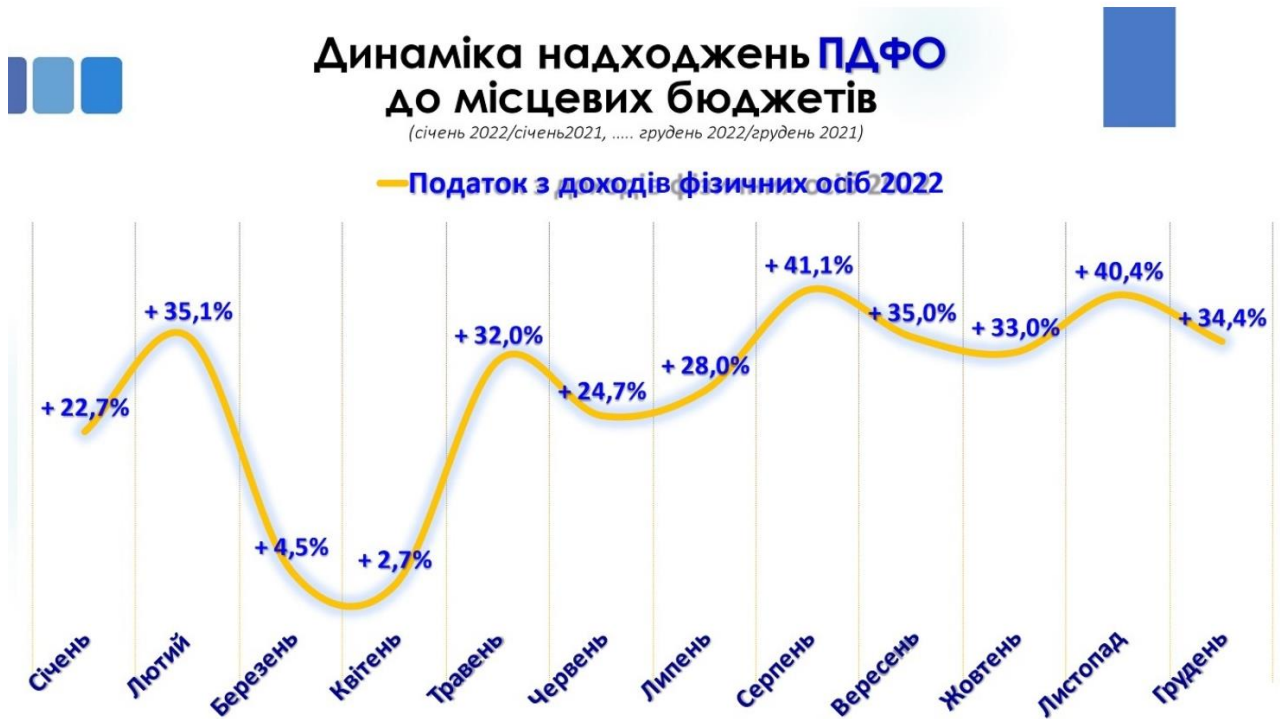

Рис. 2.1.12 Динаміка надходження ПДФО до місцевих бюджетів

Джерело: складено автором на основі [8]

Найбільший абсолютний приріст зафіксовано у грудні на +8,5 млрд гривень або +34,4% порівняно з груднем 2021 року. У грудні 2022 року доходи ДФС досягли рекордного рівня – 33,3 млрд гривень на місяць. Звісно, це пов'язано зі значним зростанням грошових виплат військовим, оскільки з 33,3 млрд грн від виплат військовим (11,1 млрд грн) ПДФО становив третину. Враховуючи помісячну динаміку надходжень податку на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, отриманих військовослужбовцями рядового і старшинського складу у 2018-2022 роках, помітним є зростання цих надходжень з березня 2022 року. Показано, наскільки значним є приріст у порівнянні з відповідними місяцями попередніх років [26, ст. 132].

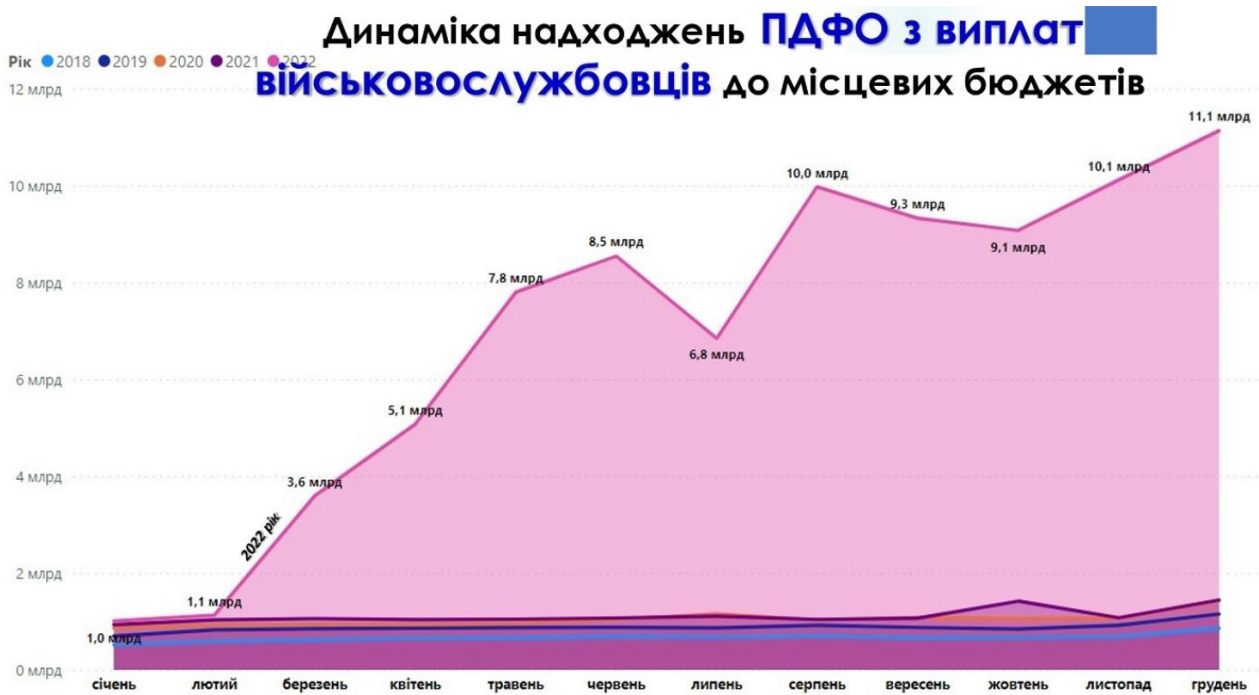

Рис. 2.1.13 Динаміка надходжень ПДФО з виплат військовослужбовців до місцевих бюджетів за 2022 р.

Джерело: складено автором на основі []

З іншого боку, з березня 2022 року суттєво скоротилися надходження податку на доходи фізичних осіб, які податкові агенти сплачують із доходу платника податку у вигляді заробітної плати. Ці надходження все ще нижчі за рівень 2021 року, але при цьому не впали до рівня 2020 р. Те саме стосується ПДФО з доходів платника податку, відмінних від заробітної плати. Але значно гірша ситуація з платою за землю, зростання надходжень якої показало позитивне значення лише в грудні. У березні потенційний збиток склав -38% (-1,1 млрд грн недоотриманої виручки лише за місяць). Нагадуємо, що відповідно до змін, внесених до податкового законодавства (Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX) за рік, наступний за роком призупинення дії воєнного стану, з березня по 31 грудня 2022 року, або скасовано, земельний податок (земельний податок та орендна плата) на територіях, де (велися) бойові дії, не встановлювався та не сплачувався. При цьому перелік цих територій ще не визначено Кабінетом Міністрів України, що унеможливлює чітке визначення та базу земельного оподаткування [23, ст. 68].

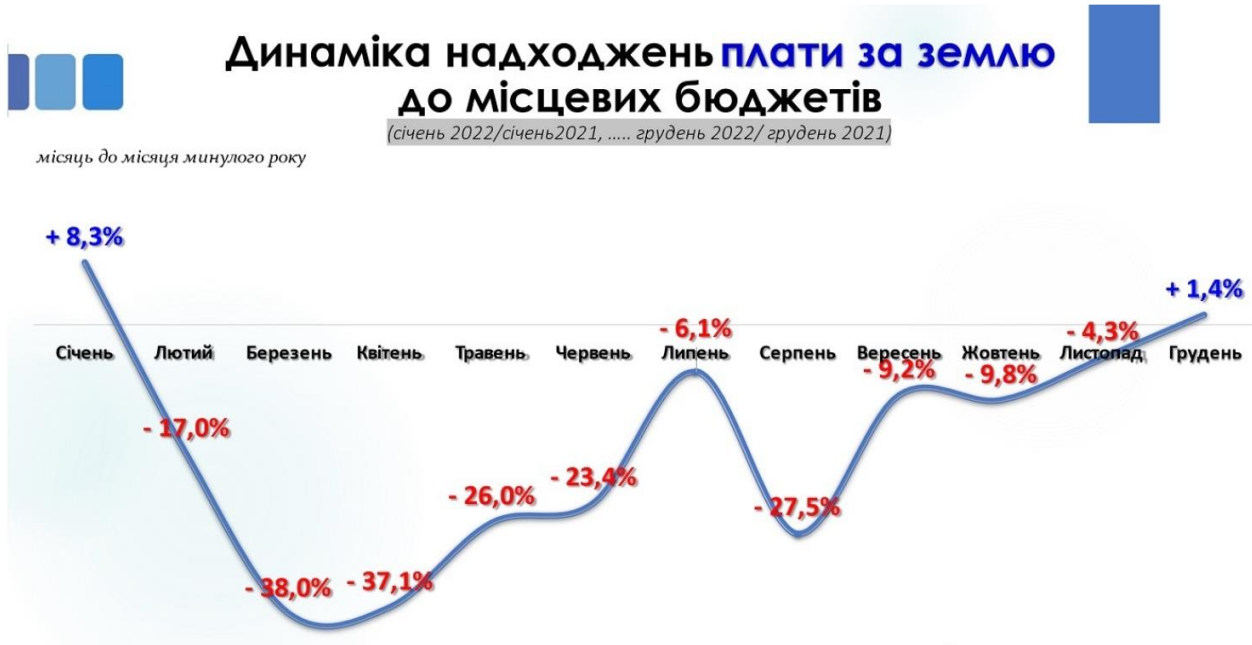

Рис.2.1.14 Динаміка надходжень плати за землю до місцевих бюджетів

Джерело: складено автором на основі [15]

Загалом з початку року до місцевого бюджету надійшло не більше 5,7 мільярдів гривень плати за землю.

Зростання надходжень єдиного податку в травні-грудні 2022 року різко коливалося (+50,3% перед зниженням до -25,7% і зростанням до +40,0%). Зміни до податкового законодавства досягли цієї мети. По-перше, суб'єктам господарювання зі значним доходом (великим компаніям) дозволили перейти на спрощену систему оподаткування: замість податку на прибуток (18%) вони сплачують фіксований податок до 2% (знижено з 5% до 2%).). (Закон України № 2142-IX від 24.03.2022. Закон № 7190 від 22.03.2022). Як наслідок, чимало суб'єктів господарювання обрали спрощену систему оподаткування та сплату єдиного податку замість податку на прибуток, що забезпечило зростання цього виду доходів. Додатково змінено зазначені умови сплати податків. Так, раніше сплата здійснювалася щокварталу (протягом 50 днів після закінчення звітного кварталу), тепер єдиний податок сплачується щомісячно за новим принципом (протягом 30 днів після закінчення звітного місяця) [18, ст. 20].

Загалом за 2022 рік приріст надходжень єдиного податку бюджетів місцевого самоврядування, порівняно з 2021 роком, становить 2,0% або +0,9 млрд гривень.

З точки зору регіонів сплата єдиного податку суттєво різниться: від підвищення на 20,3% у Львівській області до суттєвого зменшення таких надходжень в Одеській, Сумській, Харківській, Миколаївській областях, Чернігівській, Запорізькій, Донецькій, Херсон. та Луганської областей. Слід зазначити, що йдеться про території, де велися бойові дії, внаслідок яких малий та середній бізнес у цих регіонах був переселений або повністю припинений. З іншого боку, у регіонах, куди вимушено переселені внутрішньо переміщені особи та куди переїхав бізнес, значне підвищення податків є значно вищим, ніж торік [17].

Рис. 2.1.15 Динаміка надходжень Єдиного податку до місцевих бюджетів

Джерело: складено автором на основі [8]

Завдяки податковим стимулам найбільше відносне зниження зазнало акцизів. Враховуючи те, що левову частку цього податку склали надходження від паливного акцизу та значну вигоду від цього виду акцизу, цей вид

надходжень залишається зі значним від'ємним приростом.

Водночас позитивне зростання акцизів на тютюн та алкоголь у липні-вересні призвело до позитивного зростання акцизів до місцевого бюджету (оскільки акцизи на паливо за цей період не збиралися ні в 2021, ні в 2022 роках). період і не вплинуло на загальні акцизні цифри). Натомість у жовтні та листопаді минулого року вже були надходження акцизу на пальне. Оскільки тарифи на паливо не були повністю відновлені в жовтні 2022 року, підвищення цін з жовтня по листопад не призвело до позитивного зростання, і лише в грудні загальні показники надходжень від акцизів продемонстрували позитивне зростання [19].

Рис. 2.1.16 Динаміка надходжень Акцизного податку

Джерело: складено автором на основі [8]

Надходження від податків і місцевих зборів також демонструють коливання через фіксовану ставку податку. Водночас справляння місцевих податків і зборів у регіональному розподілі має значні відмінності в залежності від регіону. Так, у регіонах, де чисельність населення зросла за рахунок переселенців та переміщення бізнесу, зафіксовано значне зростання на +18,0% (Львівська область). З іншого боку, в інших регіонах такого сильного зростання

не спостерігається, навпаки, спостерігається негативний приріст цього виду доходів [7, ст. 306].

Рис. 2.1.17 Динаміка надходжень місцевих податків та зборів до місцевих бюджетів

Джерело: складено автором на основі [8]

До 2022 року (1 січня 2023 року) Кабінет Міністрів України забезпечив перерахування міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам у сумі 137 млрд грн, або 78,5% призначень, передбачених календарем. Особливо:

- перераховано 16,3 млрд грн базової дотації, тобто 100% до розподілу асигнувань;
- Перераховано освітню субвенцію в сумі 96,6 млрд грн, тобто до 100% оплати.

Станом на грудень 2022 року до місцевого бюджету надійшло 14,4 млрд грн трансфертів.

Крім того, у 2022 році органи місцевого самоврядування мають 9,3 млрд грн реверсної дотації, яка не була зарахована до державного бюджету під час війни.

Водночас, у зв'язку зі змінами, внесеними до постанови Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 року № 590 «Про затвердження Порядку здійснення Казначейською службою Держави повноважень у військовому режимі в особливому режимі». Закон» у 2023 році, відповідно до переліку, затвердженого Мінреінтеграції, реверсна дотація не братиметься виключно з місцевого бюджету території, на якій ведуться бойові дії чи тимчасова окупація.

Залишки коштів на рахунках загального та спеціального фондів місцевих бюджетів та бюджетних установ за січень-грудень 2022 року зросли на 60,2 млрд грн і на 1 січня 2023 року становили 116,6 млрд грн.

Залишки коштів зросли в усіх регіонах України. За допомогою цих ресурсів органи місцевого самоврядування й надалі зможуть фінансувати пріоритетні потреби на місцевому рівні.

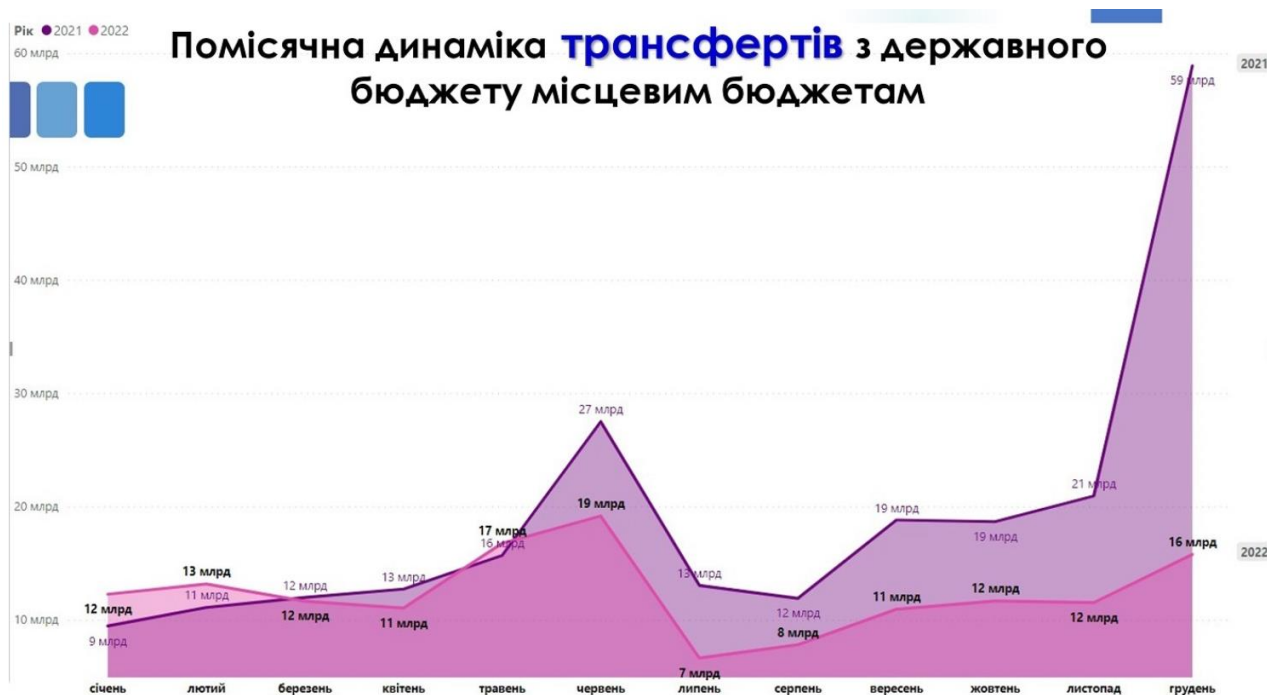

Рис. 2.1.18 Помісячна динаміка трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам

Джерело: складено автором на основі [26]

У 2022 році уряд реалізував 52 програми регіональної державної підтримки розвитку територій, на які спрямували понад 150 мільярдів гривень. Кошти на таку підтримку спрямовані на різні напрямки. Головними розпорядниками цих коштів та відповідальними виконавцями бюджетних програм, бенефіціарами яких є регіони, були центральні органи виконавчої влади, а саме місцеві органи виконавчої влади та місцевого самоврядування. Усі ці фінансові ресурси держава спрямувала на місцевий рівень, щоб створити умови для динамічного та збалансованого розвитку територій [17].

Водночас рівень виконання окремих бюджетів місцевих органів влади суттєво відрізнявся. Ось деякі з громад із найвищим і найнижчим зростанням у 2022 році порівняно з 2021 роком.

ТОП громад із найбільшим і найменшим приростами доходів загального фонду (без трансфертів)

Територіальна громада	2021 рік	2022 рік	Ріст, %
ТОП-10 територіальних громад із найбільшим приростом			
Дачненська сільська ТГ (Одеська обл.)	82,9	666,8	+705%
Черкаська селищна ТГ (Дніпропетровська обл.)	213,6	1 461,4	+584%
Чорноморська сільська ТГ (Миколаївська обл.)	29,8	170,6	+472%
Гвіздецька селищна ТГ (Івано-Франківська обл.)	11,8	61,3	+419%
Остерська міська ТГ (Чернігівська обл.)	42,4	219,7	+418%
Малолубашанська сільська ТГ (Рівненська обл.)	29,9	149,7	+401%
Новгородівська міська ТГ (Донецька обл.)	130,2	621,1	+377%
Ярмолинська селищна ТГ (Хмельницька обл.)	103,2	467,0	+353%
Яворівська міська ТГ (Львівська обл.)	294,2	1 330,5	+352%
Новояворівська міська ТГ (Львівська обл.)	265,7	1 070,3	+303%
10 територіальних громад із найнижчим приростом (без територій де ведуться активні бойові дії)			
Коблівська сільська ТГ (Миколаївська обл.)	97,4	64,7	-34%
Коломацька сільська ТГ (Полтавська обл.)	105,6	69,9	-34%
Київська сільська ТГ (Чернігівська обл.)	24,1	15,7	-35%
Піщівська сільська ТГ (Житомирська обл.)	24,0	15,5	-36%
Шевченківська сільська ТГ (Миколаївська обл.)	85,9	54,3	-37%
Ромоданівська селищна ТГ (Полтавська обл.)	42,7	25,1	-41%
Снігурівська міська ТГ (Миколаївська обл.)	112,1	56,2	-50%
Первомайська селищна ТГ (Миколаївська обл.)	38,8	17,5	-55%
Широківська сільська ТГ (Миколаївська обл.)	20,9	8,8	-58%
Горохівська сільська ТГ (Миколаївська обл.)	26,3	9,1	-65%

Рис. 2.1.19 Топ громад із найбільшим і найменшим приростами доходів загального фонду

Джерело: складено автором на основі [11]

2.2. Аналіз видатків місцевих бюджетів України

Розглянути виконання видаткової частини місцевих бюджетів. Зрозуміло, що найбільше відносне зростання за час війни відбулося у видатках на громадський порядок, безпеку та правосуддя (+539% або +9,4 млрд грн). Також зросли витрати на соціальне забезпечення (+4%, або +1,1 млрд грн). З іншого боку, витрати на освіту та охорону здоров'я, хоч і незначні, скоротилися на 7% (-16,8 млрд грн) та 6% (-2,1 млрд грн) відповідно. Найбільше відносне зменшення видатків відбулося у сфері охорони природи – 79% (видатки скоротилися з 2,4 млрд гривень у 2021 році до 0,5 млрд гривень у 2022 році) [17].

Рис. 2.2.1 Приріст видатків загального та спеціальних фондів за січень — грудень 2022 року

Джерело: складено автором на основі [15]

Враховуючи пріоритетність видатків та вимоги воєнного стану, органи місцевого самоврядування спочатку скоротили всі непершочергові видатки. У результаті обсяг спеціального фонду порівняно з 2021 роком зменшився на

110,9 млрд грн (або -63,5%). Водночас показники загального фонду зросли на 2,2% або +9,3 млрд грн. [12, ст. 98].

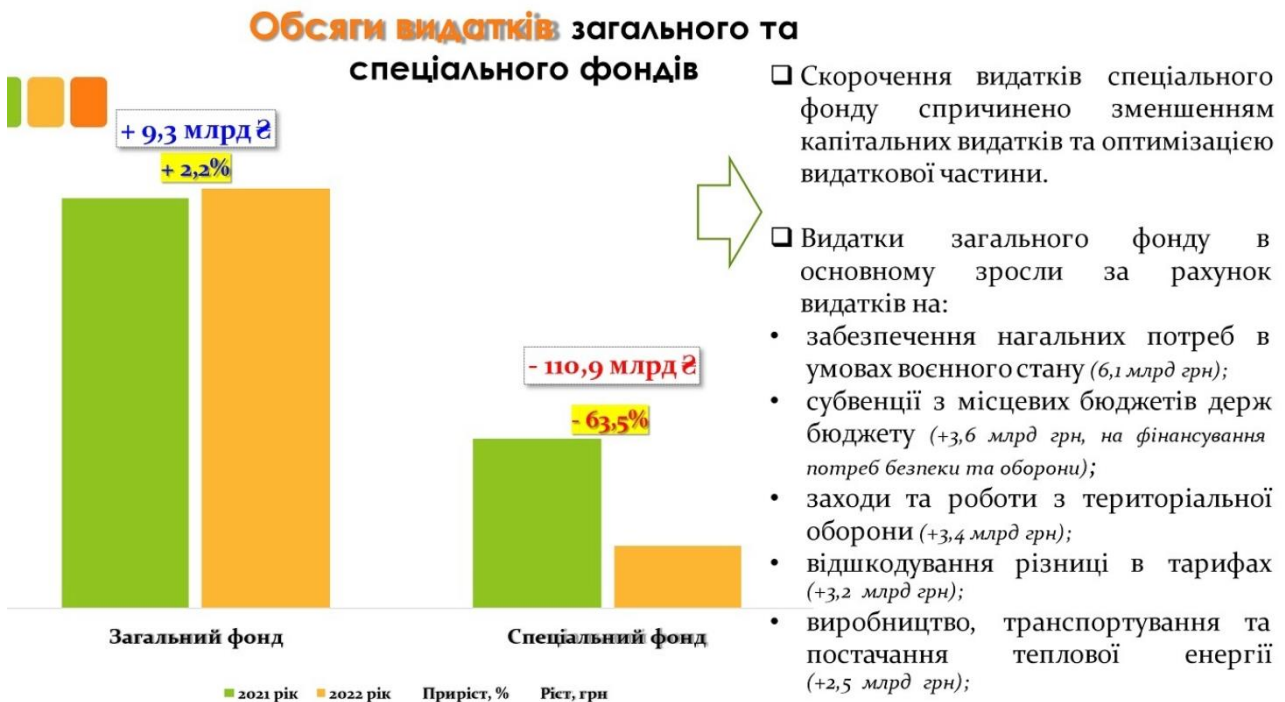

Рис. 2.2.2 Обсяги видатків загального та спеціального фондів

Джерело: складено автором на основі [11]

Враховуючи річний обсяг різних видів видатків місцевих бюджетів, помітним є значний обсяг повноважень місцевого самоврядування на базовому рівні. Очевидно, що більшість установ та заходів утримуються та здійснюються за рахунок сільських та селищних бюджетів. Крім того, у 2022 році видаткова частка всіх видів бюджетів була нижчою, ніж торік.

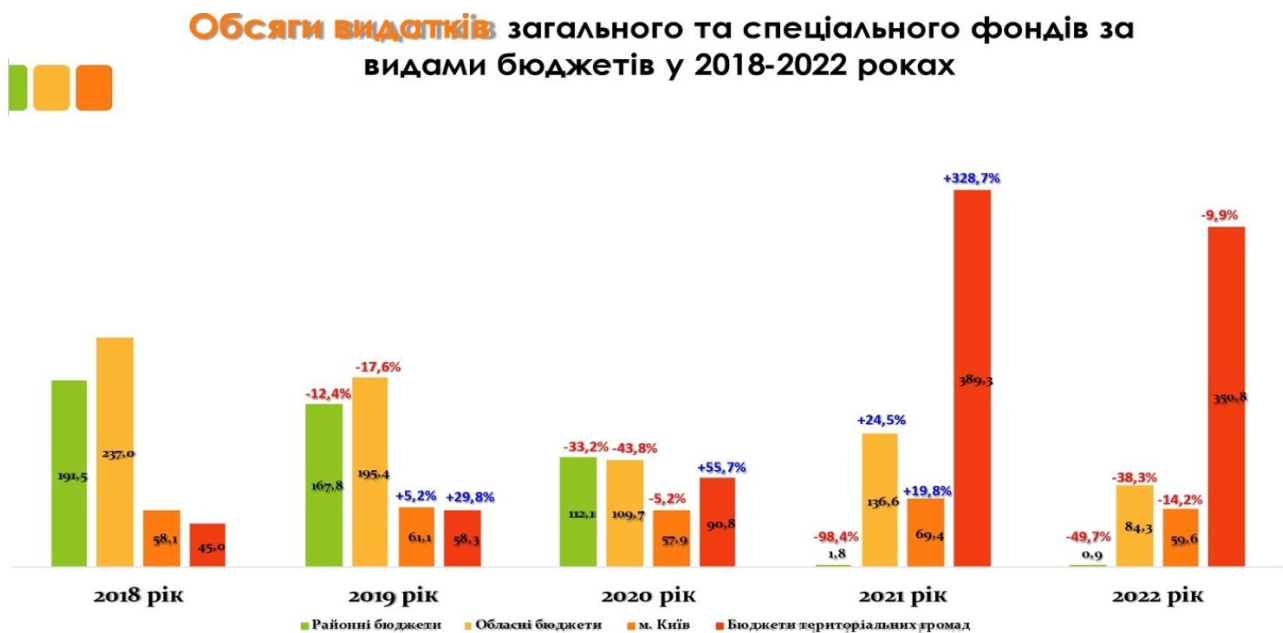

Рис. 2.2.3 Обсяги видатків загального та спеціального фондів за видами бюджетів у 2018-2022 роках

Джерело: складено автором на основі [11]

Дуже цікавим є графік порівняння частки витрат на утримання місцевих органів влади в доходах загального фонду (без трансфертів) у різних видах бюджетів. І тут видно результати децентралізації, адже з 2018 року витрати на утримання базових СГС (місцевих органів влади) щороку зменшуються. І майже вдвічі з 23,4% у 2018 році до 12,9% у 2022 році. Навпаки, адміністративні витрати на районному рівні були стабільно високими [13, ст. 47].

Скорочення капітальних видатків здійснено в усіх регіонах. Так, у Києві ці витрати зменшилися майже на 11 млрд гривень, а в Дніпропетровській області скорочення склало 8,8 млрд гривень. Звичайно, найбільше відносне скорочення цих видатків спостерігалось в регіонах, де велися бойові дії. Найменше скорочення капітальних видатків зазнали Львівська, Закарпатська та Чернігівська області [17].

Скорочення капітальних видатків за січень-грудень 2022 року в порівнянні з відповідним періодом минулого року

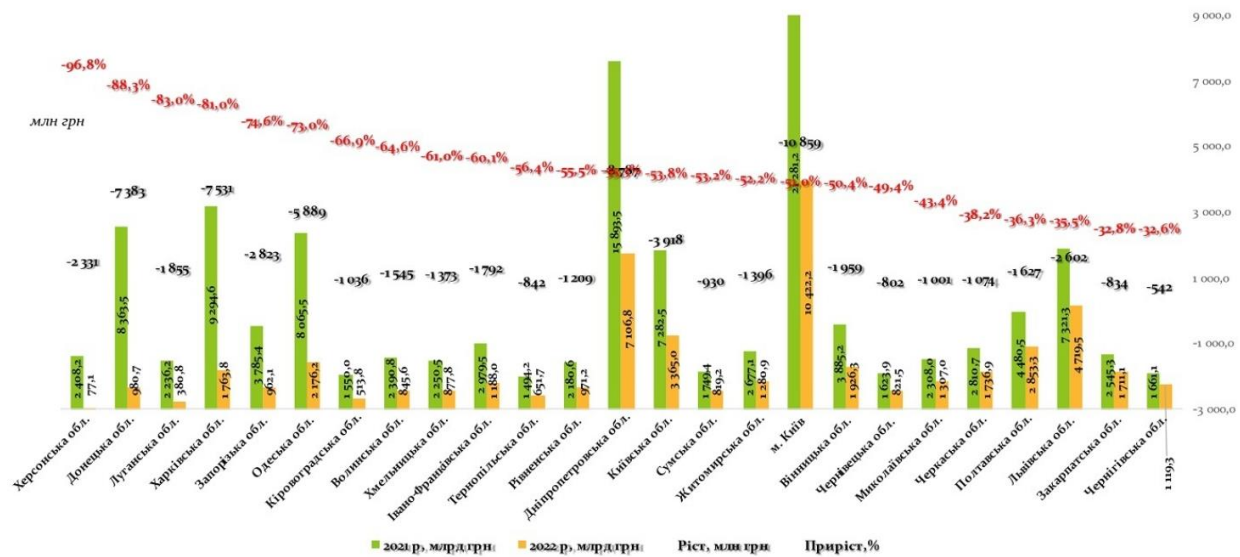

Рис. 2.2.4 Скорочення капітальних видатків

Джерело: складено автором на основі [8]

Крім того, не всі регіони скоротили витрати на зарплату в державному управлінні. Так, загалом по Закарпатській області ці витрати зросли на 10,5% або +123,5 млн грн. Крім того, в абсолютному вираженні видатки на соціальне забезпечення в органах місцевого самоврядування Львівської області зросли на 160,9 млн грн, або на +7,0%. Натомість у Харківській області ці витрати зменшилися на 632,4 млн грн. У Сумській області вони зменшилися на 73,1 млн грн.

Рис. 2.2.5 Скорочення видатків на заробітну плату в державному управлінні

Джерело: складено автором на основі [8]

За економічною характеристикою операцій, що здійснюються відповідно до функцій місцевого самоврядування, найбільшу питому вагу мали видатки на оплату праці і в цілому до 2022 року їх скорочено на 7 млрд грн. Звичайно, найбільша частка витрат на оплату праці припадає на освітню сферу. Крім того, значні кошти були спрямовані на утримання самих місцевих медичних центрів.

Рис. 2.2.6 Найбільші за обсягами видатки за січень — грудень 2022 року

Джерело: складено автором на основі [18]

Найбільші скорочення за галузями представлені в наступних таблицях. Так, «транспортний» сектор скоротився на 29 млрд грн (або -49,3%). Зменшено також витрати у соціально важливих сферах. Таким чином, витрати на дошкільну освіту зменшилися на 7,9 мільярда гривень.

Видатки на житлово-комунальні послуги зменшилися на 16,1 млрд. грн. Позитивне зростання спостерігається лише у сфері порядку та безпеки та в окремих сферах соціального захисту та охорони здоров'я.

Нижче наведено демонстрацію зростання галузі за різними типами бюджету. Як бачимо, найбільше скорочення зафіксовано в обласних бюджетах, особливо у сферах житлово-комунального господарства та економічної діяльності. Найменше в абсолютному вираженні зменшилися сільські бюджети, що зумовлено незначною часткою видатків з цих бюджетів [17].

Приріст видатків по галузях і типах бюджетів
за січень-грудень 2022 року в порівнянні з відповідним періодом минулого року

млн грн

Вид бюджету	Загальнодержавні функції	Порядок, безпека та суди	Економічна діяльність	Охорона природи	ЖКГ	Охорона здоров'я	Духовний та фіз. розвиток	Освіта	Соціальний захист	Загальний підсумок
Районні бюджети	-864,2	+260,0	-64,3	-1,6	+4,4	-33,1	-38,9	-42,3	-132,7	-912,6
м. Київ	+1 150,2	+17,5	-3 915,1	-59,2	+403,8	-1 177,8	-794,8	-4 068,8	-1 408,2	-9 852,4
Обласні бюджети	-16 402,1	+2 088,6	-21 667,7	-840,5	-11 614,5	-751,3	-977,4	-2 498,7	+309,3	-52 354,3
Міські бюджети	-2 587,7	+5 600,4	-20 503,6	-674,7	-4 336,8	-114,4	-2 080,3	-5 315,3	+1 205,0	-28 807,3
Селищні бюджети	-326,5	+669,0	-2 475,0	-166,9	-280,9	-136,4	-476,7	-3 145,3	+513,6	-5 825,2
Сільські бюджети	-90,1	+733,1	-2 668,8	-164,8	-275,1	+115,9	-435,3	-1 756,7	+644,3	-3 897,3
Загальний підсумок	-19 120,5	+9 368,6	-51 294,4	-1 907,8	-16 099,0	-2 097,2	-4 803,3	-16 827,0	+1 131,4	-101 649,3

Рис. 2.2.7 Приріст видатків по галузях і типах бюджетів

Джерело: складено автором на основі [18]

Отже, зробивши дослідження можна зробити висновки, що враховуючи фінансування різних галузей з 2018 по 2022 роки, результати децентралізації помітні, наприклад, значне щорічне зменшення витрат на державне управління. Таким чином, з 2018 року ці витрати скоротилися з 209,4 млрд грн до 67,2 млрд грн. Крім того, у 2022 році порівняно з попередніми роками значно зростуть витрати на забезпечення безпеки та порядку у воєнний час. На жаль, війна змусила у 2022 році скоротити видатки на житлово-комунальні послуги на 28%, а фінансування сфери освіти у 2022 році також скоротилося на 7% порівняно з попереднім роком [18, ст. 19].

Економічний аналіз видатків місцевих бюджетів показує, що частка капітальних видатків у місцевих бюджетах з 2018 року щорічно зростає, що свідчить про збільшення коштів, які спрямовуються на оновлення місцевої інфраструктури. Крім того, через подорожчання енергоносіїв зросла частка комунальних послуг та витрат на оплату енергоносіїв. 2021 рік був сприятливим для місцевої влади щодо відновлення після антиковідних заходів, видатки

спецфондів сягнули майже 30% у структурі місцевих бюджетів. Але війна дозволила скоротити ці видатки до 12,9% у структурі доходів місцевих бюджетів [12, ст. 124].

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Реформа децентралізації не може бути здійснена без запровадження фінансової (бюджетної) децентралізації. Тому фіскальна децентралізація є однією з ключових реформ для створення спроможних територіальних громад та сталого регіонального розвитку в Україні. Нині питання регулювання міжбюджетних відносин в Україні є дуже актуальним. Основною умовою незалежності місцевої влади є перерозподіл фінансових ресурсів. Водночас національний проект «Децентралізація» збільшує можливість участі місцевої влади у розвитку підконтрольної їй території [19].

Метою регулювання будь-якої моделі формування та розподілу коштів є «гарантування відповідності між повноваженнями здійснювати видатки, встановлені законодавчими актами в рамках бюджетів, і бюджетними ресурсами» [21]. Враховуючи це, зарубіжний досвід у сфері регулювання міжбюджетних відносин дає змогу адаптувати позитивні результати та зміцнити дохідну частину місцевих бюджетів.

Для забезпечення збалансованості місцевих бюджетів та фінансового вирівнювання в іноземних державах розробляються заходи, спрямовані на підтримку розвитку власного доходного потенціалу територій за допомогою фінансових інструментів бюджетного регулювання. У таблиці наведено основні інструменти бюджетного регулювання. 1.[22, с. 10]

Таблиця 3.1

Інструменти бюджетного регулювання в країнах ЄС

Країна	Характеристика
Франція	Структура податкових доходів бюджету формується таким чином: прямі податки; непрямі податки; неподаткові надходження. Основні непрямі податки – ПДВ та внутрішній податок на нафтопродукти. Найбільша частка витрат загальнодержавного бюджету фіксується за витратами на соціальну сферу та міжбюджетні трансфери

Німеччина	Доходи бюджетів утворюються за рахунок податкових надходжень і доходів від фінансових монополій. Доходами федерального бюджету є: митні збори; акцизи; податок з обороту капіталу; податок на вантажний транспорт; страховий податок; вексельний податок Доходи земель забезпечує: податок на майно та спадщину; автомобільний податок; податок на пиво; збори з виручки гральних будинків. Доходами громад є: поземельний і промисловий податок Доходами громад є: поземельний і промисловий податок. Доходи, які перерозподіляються усіма бюджетами: податок з корпорацій; податок з обороту; прибутковий податок.
Іспанія	Класифікація бюджетних витрат: – органічна класифікація за якою кредити та інші фінансові кошти, видані державі групуються за різними розділами – класифікація за програмами, які мають виробляти центри управління витратами. Доходи бюджетів мають бути структуровані за економічною та органічною класифікаціями.
Італія	Податки формують 80 % доходів держави До прямих податків відносять: – регіональний податок на виробничу діяльність; ПДФО; податок на прибуток компаній; податок на нерухомість. До непрямих податків відносять: ПДВ; гербовий збір; іпотечний збір; кадастровий збір; акцизи. Доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних та залучених коштів. Як власні кошти виступають податкові та неподаткові надходження у вигляді мит. Основними джерелами доходів регіональних і місцевих бюджетів є: податкові надходження; цільові та нецільові гранти; позикові кошти.

Джерело: складено авторами на основі [3, 22]

У більшості західних країн, наведених у табл. 1, на основі цих груп доходів формуються доходи місцевих бюджетів [13, с. 32]: першу групу складають власні надходження, до яких належать місцеві податки, штрафи, відсотки від загальнодержавних податків, доходи від управління нерухомістю та іншої господарської діяльності, добровільні пожертвування, позики та кредити, отримані місцевими органами влади, а другу групу становлять до переказів. . інші бюджети у вигляді фінансової допомоги.

Аналізуючи процес реалізації децентралізації, можна запропонувати різні напрямки її вдосконалення. «З метою посилення фінансового забезпечення місцевих бюджетів місцеві органи влади повинні створювати сприятливі умови

для розвитку малого та великого підприємництва, доходи від якого складають більшу частину місцевого бюджету» [24, с.33].

Водночас бюджетна децентралізація призводить до зміни адміністративно-територіального устрою країни, тобто породжує адміністративну децентралізацію, метою якої є передача центрів прийняття рішень місцевим органам влади, здатним самостійно нести соціальну відповідальність. . життя. - економічний та інфраструктурний розвиток територій. Таким чином, проаналізувавши досвід децентралізації зарубіжних країн та України, порівняння та виявлення спільних рис проведено в таблиці 2. [23, с. 77]

Таблиця 3.2

Порівняльна характеристика процесу децентралізації

Країни	Характерні риси	Не характерні
Італія	Не зважаючи на автономію, існує адміністративна децентралізація, яка запроваджується в Україні.	Існування статутів в органах місцевого самоврядування, що було б позитивним перейняти Україні
Німеччина	Схожа організаційна структура управління регіонального рівня	Різний розподіл влади, в Німеччині регіональні та місцеві органи дуже сильні на відмінну від українських, що негативно впливає на впровадження децентралізації
Іспанія	Схожість у впровадженні іберійської моделі, яка полягала у закріпленні унітарного устрою, зберігаючи місцеве самоврядування	Слабка система регіональної політики порівняно з Іспанією
Франція	Схожий адміністративно - територіальний устрій, що дає можливість перейняти досвід децентралізації	Домовленість політичних лідерів та схвалення реформи громадянами, на відмінну від України
Польща	Адміністративно – територіальний устрій України і Польщі схожі та базуються на трирівневій системі. Моделі держав, базуються на принципах підтримки децентралізації власних відносин, місцеве самоврядування становить основу управління.	В Україні, недостатній рівень забезпечення на місцевому рівні, на відміну від Польщі. Різний державний устрій, який має вплив на способи і механізми прийняття рішень під час проведення реформ.

Джерело: складено авторами на основі [25]

Приклад зарубіжних країн, дає можливість органам державної влади залучити такі механізми управління як [26, с. 10]:

- гарантувати можливість пересічним громадянам брати участь в управлінні суспільно-політичними та соціально-економічними процесами держави;

- держава має сприяти зміцненню інститутів місцевого самоврядування та ефективності їх діяльності з метою забезпечення виконання ними функцій місцевого самоврядування на рівні району та області;

- забезпечення ефективності системи служби в органах місцевого самоврядування, підвищення рівня оплати праці працівників органів місцевого самоврядування, їх освітньо-кваліфікаційного рівня.

Використання досвіду зарубіжних країн щодо формування місцевих бюджетів, регулювання міжбюджетних відносин з урахуванням національної специфіки реформування дає змогу створити нову ефективну модель адаптації світового досвіду до національних реалій. Децентралізація в поєднанні з раціональними інституційними обмеженнями може сприяти підвищенню якості публічних послуг, що надаються мешканцям місцевих органів влади, тим самим впливаючи на рівень їхнього добробуту [27, с. 155].

Поступове впровадження реформи бюджетної децентралізації дасть можливість перейти до реального впровадження децентралізованої демократичної системи територіальної організації влади в Україні. На основі бюджетної децентралізації місцеві бюджети отримують фінансову самостійність; об'єднані органи місцевого самоврядування отримують право прямих міжбюджетних відносин; місцева влада має можливість вільно планувати свої доходи та пріоритети видатків зі свого бюджету. Бюджетна децентралізація дійсно є ефективною вирівнювальною системою, спрямованою на стимулювання територіального розвитку [30, с.102].

Рушійною силою процесу перерозподілу фінансових ресурсів на користь місцевих бюджетів стала реалізація реформи бюджетної децентралізації та

місцевого самоврядування протягом 2014-2021 років. Незважаючи на певні недоліки в реалізації цієї реформи, місцеві органи влади отримали повну бюджетну самостійність у складанні та виконанні місцевих бюджетів.

До позитивних змін слід також віднести запровадження нових видів міжбюджетних трансфертів та розширення джерел надходжень на основі децентралізації [21].

Домінуючі перевагами бюджетної децентралізації демонструє на рис.3.1.

Рис.3.1 Ключові переваги реалізації бюджетної децентралізації

Джерело: складено авторами за даними [25]

Водночас вона має свої вади, а саме [30, с. 120]:

1. мінімізація ефективності контролю центральної влади за бюджетним процесом на місцевому рівні;
2. поглибити диференціацію рівнів розвитку регіонів;
3. зростання корупції за умови обмеження політичної конкуренції на місцевому рівні;
4. поява регіональних податкових відмінностей тощо;
5. недостатнє використання фіскального потенціалу;

6. делегування повноважень органів державної влади органам місцевого самоврядування без належного фінансового забезпечення;
7. незавершеність процесу об'єднання місцевих органів влади;
8. невідповідність норм податкового та бюджетного законодавства іншим нормативним актам щодо здійснення бюджетного процесу на початковому етапі запровадження реформи.

Продовження впровадження реформи бюджетної децентралізації дає такі результати:

- можливість підвищення рівня фінансової спроможності місцевих бюджетів; забезпечить поступову реалізацію територіальної відповідальності між повноваженнями органів місцевого самоврядування;
- сприятиме переходу до взаємовідносин державного бюджету з усіма місцевими бюджетами, дозволить суспільству брати участь у вирішенні проблем місцевого значення; вийти з фінансової кризи, сприяти підвищенню ефективності використання бюджетних коштів на всіх рівнях господарювання.

Основні завдання щодо ефективного бюджетного регулювання зображено на рис. 2 [4, с. 112].

Рис.3.2 Завдання реформи бюджетної децентралізації

Джерело: складено авторами за даними [21]

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, необхідно наголосити, що нині в державі продовжується активний процес проведення бюджетної децентралізації не зважаючи на повномасштабну війну в Україні. Для подальшого успішного реформування системи міжбюджетних відносин та реалізації даної реформи в Україні із метою забезпечення збалансованого розвитку її регіонів є доцільним виконання наступних основних завдань:

- підвищення ефективності процесу формування видаткової частини місцевих бюджетів та децентралізація управління бюджетними коштами;
- удосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин відповідно до вимог часу і напрацьованої практики, відкоригувати формульний підхід надання трансфертів: критерії їх надання повинні бути чітко визначеними;
- посилення інвестиційної складової місцевих бюджетів;
- забезпечення прозорості процесу формування та виконання місцевих бюджетів; реалізація принципів децентралізації влади в Україні, шляхом розширення прав органів місцевого самоврядування.

Підсумовуючи сказане, приходимо до наступного висновку, що в ЄС податкова система (на відміну від монетарної) децентралізована і не керується суворо з центру. Досягнутий ступінь економічної та фінансової інтеграції також потребує створення відповідної системи у сфері податкової політики, але це лише на етапі її формування. Основні елементи податкової гармонізації було запроваджено таким чином, щоб податкова політика кожної країни була орієнтована не лише на врахування національних інтересів, а й на розвиток інтеграційного об'єднання в цілому. У посткризовий період було посилено координацію фіскальної політики держав-членів для забезпечення стабільності їхніх фінансових систем і суспільства в цілому. Розпочато масштабну реформу фіскальної політики та вжито додаткових заходів для її гармонізації з урахуванням поточної ситуації в ЄС. Зокрема, було посилено контроль за рівнем дефіциту бюджету, обмежено державні боргові зобов'язання,

запроваджено механізми (в рамках бюджетної консолідації) та встановлено терміни припинення формування наднормативного дефіциту бюджету. Особлива увага приділяється дотриманню бюджетної дисципліни та реалізації заходів фіскальної консолідації, які не мають негативного впливу на економічне зростання та соціальний розвиток [13, ст. 15].

Вважаємо за доцільне внести зміни до Бюджетного кодексу України, стратегії розвитку системи управління державними фінансами, розробити та прийняти стратегію управління державним та гарантованим боргом на середньострокову перспективу. Крім того, основні напрями бюджетної політики на 2023 рік, які мають містити чіткі напрями бюджетної політики та враховувати використання парламентом механізмів контролю за їх виконанням.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження було зроблено ряд висновків, спрямованих на досягнення поставленої мети та вирішення основних завдань:

1. Вивчено основні етапи реформи: перший етап цієї реформи (2015-2016 рр.) включає те, що стало можливим запровадження на цій основі нової системи бюджетних відносин. Зміцнення фінансової бази місцевого бюджету, надання якісних державних послуг кінцевому споживачу на основі розширення повноважень органів місцевого самоврядування у видатковій частині бюджету. Таким чином, ми бачимо, що у 2016 році міста-автономії отримали значні додаткові ресурси як на власні повноваження, так і на делеговані державою. Другим етапом вважається початок 2017 року (і дотепер) – його основним завданням є розмежування сфер відповідальності місцевої та державної влади за утримання закладів освіти та охорони здоров'я.

2. Проаналізовано, що на поточному етапі реформ в Україні залишаються основні проблеми: низький рівень фінансової незалежності; уповільнення темпів зростання показників місцевих бюджетів; Відсутність ефективного механізму стимулювання та мотивації ОМС до збільшення частки власних фінансових ресурсів; Низький рівень кваліфікації апарату управління місцевого самоврядування.

Незважаючи на це та наслідки пандемії, зазначаємо, що у структурі доходів місцевих бюджетів у період 2017-2022 років спостерігається тенденція до збільшення дохідної бази власних ресурсів та зменшення частки бюджетних трансфертів. Зокрема, ми стверджуємо, що основну частку доходів місцевих бюджетів становлять податкові та незначні неподаткові надходження.

3. Загалом децентралізацію слід розглядати як одну з головних реформ, спрямованих на створення ефективних територіальних громад та сталого регіонального розвитку в Україні. У результаті впровадження цієї реформи містить елементи розширення повноважень органів місцевого самоврядування з подальшою передачею фінансових ресурсів та можливість пошуку альтернативних шляхів збільшення надходжень до бюджетів приміщень ОМС.

уряд, державні установи. . В Україні такий підхід сприятиме зміцненню основ інституту місцевого самоврядування та його фінансової незалежності від вищих органів влади. Водночас зазначаємо, що, на думку експертів, впровадження цієї реформи вже дало певні результати у вигляді реформування бюджетних відносин, розширення повноважень місцевих органів влади, об'єднання територіальних органів влади тощо.

Продовження впровадження реформи бюджетної децентралізації дає такі результати:

- можливість підвищення рівня фінансової спроможності місцевого бюджету; забезпечує поступове здійснення територіальної відповідальності між органами місцевого самоврядування;

- сприятиме переходу до взаємовідносин державного бюджету з усіма місцевими бюджетами, дозволить брати участь громадськості у вирішенні проблем місцевого значення; З метою виходу з фінансової кризи сприяти підвищенню ефективності використання бюджетних коштів на всіх рівнях управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/2456-17> (Дата звернення: 05.11.23 р.)
2. Податковий Кодекс України: Верховна Рада України від 02.12.2010 № 2755-VI // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (Дата звернення: 07.11.23 р.)
3. Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України. К.: ТОВ «Софія». 2012. 128 с. 2012
4. Бугіль С. Я., Степанюк Л. І. Ефективність функціонування місцевих бюджетів в умовах децентралізації публічних фінансів. *Молодий вчений*. 2018. Вип. 2 (54). С. 372–376.
5. Венцель В. Т. Реформа децентралізації в Україні та соціальна функція держави: виклики та перспективи. *Аспекти публічного управління*. 2020. Т. 8, № 1. С. 18–29.
6. Головатюк Ю. Зарубіжний досвід проведення децентралізаційних змін: уроки для України. *Ефективність державного управління*. 2021. № 1 (66). С. 47-61.
7. Дем'янюк А. В. Перспективи бюджетної децентралізації в контексті світового досвіду. *Інфраструктура ринку*. 2019. №38. С. 318-323.
8. Децентралізація надання соціальних послуг у сфері зайнятості населення: зарубіжний досвід: колективна монографія / за наук. ред. канд. істор. наук П. В. Опанащук. Київ, 2022. 164 с.
9. Західна О.Р., Жовтняк К.В. Бюджетна децентралізація в Україні: її особливості та сучасний стан. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2019 № 4 (66), 2019. С.112.
10. Качула С. В., Малок І. А., Проценко К. В. Соціальні аспекти зміцнення місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2018. № 6 (58). С. 400–406.

11. Ковтун Ю. Є. Оптимізація взаємовідносин оргнів державної влади та органів місцевого самоврядування в процесі децентралізації. Автореферат дис. Національний університет «Одеська політехніка, МОН України, Одеса, 2022. 208 с.
12. Кузьмак О. М. Світовий досвід формування бюджетног потенціалу місцевих фінансів в умовах децентралізації. Економічний форум. 2021. №2.2. С. 135 - 141.
13. Кульчицька Н. Зарубіжний досвід фінансового забезпечення муніципальної освіти та можливості його адаптації до вітчизняних реалій. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2021. №3. С. 69 - 85.
14. Лисяк Л. В., Кушнір А. І. Бюджетна політика розвитку територій України та забезпечення стійкості місцевих бюджетів. Науковий погляд: економіка та управління, 2020. №1 (67). С. 154-162.
15. Макогон В. Д. Напрми розвитку системи міжбюджетних відносин в умовах децентралізації. Економічний вісник університету | Випуск № 53.2022. С. 117-123
16. Мельничук В. Специфіка конструювання моделей місцевого самоврядування в країнх ЄС. *Вісник Львівського університету. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2022. Випуск 42, с. 278–285.*
17. Місцеві фінанси та бюджетна децентралізація. Офіційний сайт децентралізації. URL: <https://decentralization.gov.ua/>
18. Можайкіна Н. В., Островський І. А. Управління сталим розвитком регіонів в умовах децентралізації: досвід країн ЄС і України. Економічна теорія та право. № 2 (49) 2022. С. 8-24
19. Процес децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10.12.2019. Офіційний сайт децентралізації. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/506/10.12.2019.pdf>

20. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Закон України від 01.04.2014. № 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>
21. Самойлова І. І. Аналіз державної політики щодо реалізації бюджетної децентралізації та ефективність реформування бюджетної системи в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/1_2019/25.pdf
22. Система публічного управління умовах децентралізації влади: механізми горизонтальної взаємодії: монографія / Л. Л. Приходченко, С. Є. Саханенко, П. І. Надолішній та ін.; за заг. ред. Л. Л. Приходченко. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2017. 332 с.
23. Степанюк Н. А.. Методики оцінки фінансової стійкості бюджетів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. №18 (3). С. 73-77.
24. Сторонянська І. З., Птицька Х. О. Проблеми та напрями оптимізації процесу формування ОТГ: за результатами першого етапу адміністративно- фінансової децентралізації. *Регіональна економіка*. 2017. № 14. С. 5–13.
25. Фатюха Н. Г., Тертиця, О. А. Сучасний стан та перспектив розвитку місцевих бюджетів в умовах децентралізації. Ефективна економіка.. 2020. №11. URL: http://eir.zp.edu.ua/bitstream/123456789/7242/1/NS_Fatiukha.pdf
26. Хрущ Н. Моделювання та статистична оцінка рівня ефективності фінансової децентралізації бюджетів ОТГ в Україні / Н. Хрущ, І. Форкун, Т. Гордєєва. *Modeling the development of the economic systems*. 2022. № 1. Р. 153-163.
27. Цимбалюк І. О. Суттєва характеристика фінансової децентралізації та її вплив на формування доходів місцевих бюджетів. *Регіональна*

економіка 2019. №4. С.113-119.

28. Xin D., Koliada T., Muzychenko G. Assessment of the impact of budget decentralization on sustainable development territorial communities in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2021. Vol 7, No 4. P. 8-17. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2021-7-4-8-17>.
29. Kuzheliev M., Nechyporenko A. Implementation of world experience in using financial instruments to stimulate regional development in Ukraine. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*. 2018. 26 (2). P. 75-82.
30. Sodoma R., Dubynetska P., Kupchak M., Lesyk L., Podzizei O., Zhuk M. (2021) Financial decentralization of territorial communities in the context of the implementation of international experience. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. Vol 6, No 41 (2021), p.100-111.